

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Ojala, Jari; Roitto, Matti; Karonen, Petri

Title: Tillväxt och demokrati : om ekonomins politiska långtidseffekter

Year: 2018

Version:

Please cite the original version:

Ojala, J., Roitto, M., & Karonen, P. (2018). Tillväxt och demokrati : om ekonomins politiska långtidseffekter. In H. Meinander, P. Karonen, & K. Östberg (Eds.), *Demokratins drivkrafter : kontext och särdrag i Finlands och Sveriges demokratier 1890–2020* (pp. 151-188, 457-464). Svenska litteratursällskapet i Finland; Appell Förlag. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, 819.
<https://www.sls.fi/sites/default/files/publications/pdf/2279.pdf>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Tillväxt och demokrati

Om ekonomins politiska långtidseffekter

År 1890 var ett bra år för många finländare och för de flesta svenskar. Under de senaste femton åren hade den förväntade livslängden ökat med sex år för svenskarnas del och med tre år för finländarnas del. Ländernas välstånd hade också ökat: bägge ländernas bruttonationalprodukt per invånare hade sedan 1860 stigit 1,4-faldigt. Men något ännu bättre stod att vänta: länderna hade vikt in på ”det stora välståndets” stig, som gjorde livet lättare, mer välsituerat, bildat, längre och friskare.¹ I efterhand kan man se att Finland och Sverige lyckades förena den ekonomiska tillväxten med utvecklingen av demokratin på ett sätt som man senare både har beundrat och förundrat sig över: de nordiska ländernas ”goda institutioner”² har berömts, Danmark har fått stå som exempel för det goda samhället³, och Sveriges ekonomi har lyfts fram som en förebild.⁴ Någon enhetlig ”nordisk” modell har dock aldrig funnits trots att länderna utvecklades i samma riktning och på liknande sätt – och ofta så att man i byggnad av välfärdssamhället och demokratin tog lärdom av varandra.⁵

I detta kapitel analyseras såväl den internationella som den nationella ekonomins betydelse för demokratiutvecklingen. Perioden som pejas är 1890-talet. Även om bägge länderna redan då hade institutioner som kan anses demokratiska, föddes den moderna demokratin inte förrän i början på 1900-talet i samband med att allmän och lika rösträtt infördes. Därför erbjuder utvecklingen under 1800-talets sista decennium en möjlighet att bedöma i vilken grad den internationella och nationella ekonomin påverkade demokratiseringen.

Vägen till 1890-talet var kantad av stötestenar – speciellt i Finland, där man hade upplevt den sista hungersnöden i fredstid bara 20 år

tidigare.⁶ De agrara samhällena industrialiserades snabbt i början av 1900-talet, Sverige var nästan bland de första länderna, Finland kom först långt senare. I början av 1890-talet var Sverige och Finland ur ekonomisk synvinkel mycket olika, även om de också uppvisade många liknande drag. I bägge länderna hade skogsindustrin gått i täten för industrialiseringen och efterfrågan på träprodukter var stor speciellt i Storbritannien. Årtiondet följdes av en utveckling som på samma gång närmade och fjärmade Sverige och Finland från varandra ekonomiskt och samhälleligt. Kring år 1930 kantades Bottniska viken på bägge sidor av två självständiga, demokratiska nationer, som trots depressionen uppvisade ekonomisk tillväxt och var på väg att bli välfärdssamhällen – men vars utveckling dramatiskt hade påverkats av geopolitiken, den internationella ekonomin, de tekniska innovationerna och ländernas politiska kultur.

Världsekonomin upplevde på 1890-talet en första så kallad globaliseringsperiod, vilken brukar anses börja i slutet av Napoleonkrigen och sluta vid första världskrigets utbrott. Typiskt för tidsperioden var en kraftig ökning av världshandeln och en åtminstone delvis konvergens av de perifera områdena med de ekonomiska centrumen,⁷ samt en stegvis liberalisering av handeln med Storbritannien i spetsen, som inletts redan i början av 1800-talet.⁸ För små ekonomier – som Sverige och Finland – som var beroende av utrikeshandeln, innebar globaliseringsperioden möjligheter till ekonomisk tillväxt, speciellt som det fanns stor efterfrågan på ländernas mest centrala exportprodukter, inte minst i världshandelns maktcentrum Storbritannien. För Finland var även den ryska marknaden viktig. Kontakterna med utlandet via utrikeshandeln förändrade samhällenas ekonomi, teknologi och sociala förhållanden och påverkade dem såväl politiskt som kulturellt.⁹ Kontakterna möjliggjorde handel, investeringar, krig, religion, flyttrörelser och överföring av kunskap, samt spridning av både djur- och växtarter och farsoter. Både den svenska och den finska historieskrivningen har nästan utan undantag velat se denna globala integrationsprocess som ett positivt fenomen.

Trots globaliseringen gick världsekonomin på 1890-talet in i kris efter kris. Börskraschen 1893 i New York hör, vid sidan av börskraschen i slutet av 1920-talet, till världshistoriens värsta. Världsekonomin växte ändå snabbt, speciellt under senare delen av 1890-

talet – men samtidigt ökade inkomstklyftorna i många länder.¹⁰ De länder som gick i täten för den ekonomiska tillväxten hade ett efter ett tagit steget in i den andra industriella revolutionens tidevarv; mot en mer vetenskaplig produktion och elektricitetens era.¹¹ Men i Sverige och Finland hade man knappt hunnit med i den första, ångkraftens revolution.¹² Teknologins starka stigberoenden uppstod på 1890-talet när förbränningsmotorn inledde sitt segertåg och tangentssystemet QWERTY i skrivmaskiner blev vedertaget.¹³ Informationsförmedlingen utvecklades och Edison presenterade den första biografen (1893). Arbetarna organiserade sig överallt där det fanns industriverksamhet, men ideologierna och aktörerna växlade. Under de sista åren av den första globaliseringsperioden visade dock den internationella handelns sammanhållare och draglok, Storbritannien, redan tecken på tillbakagång. Förenta staterna och Tyskland tävlade om att axla manteln – trots att Ryssland började knappa in på deras försprång och i själva verket under årtiondet i fråga uppvisade en snabbare ekonomisk tillväxt.¹⁴

Den moderna uppfattningen om demokrati hade formats drygt hundra år tidigare i samband med Förenta staternas självständighetsprocess och i franska revolutionens virvlar. Världen verkade dock inte vara redo för demokrati förrän på 1890-talet och under de därpå följande decennierna – så även i Finland och Sverige där diskussionerna om en utökad rösträtt blev allt hetare. Med nutida mått mätt övergick de båda länderna till demokrati i början på 1900-talet. I vilken grad var den ekonomiska tillväxten, såväl i hemlandet som internationellt, en förutsättning för demokratiseringen? Att ländernas ekonomi utvecklades i olika takt tyder på att ekonomin åtminstone inte ensam förklarar demokratiseringen. Ländernas liknande djupa historiska rötter, trovärdiga institutioner och politiska kultur är tillsammans med de geopolitiska förändringarna minst lika viktiga faktorer för att förklara hur demokratin uppstod.

I detta kapitel undersöks utvecklingen i Finland och Sverige, som befann sig i spänningsfältet mellan den nationella och internationella ekonomin; hur ekonomin som en tredje drivkraft¹⁵ påverkade¹⁶ ländernas demokrati och uppkomsten av rättsstaten och folkväldet. Utvecklingen granskas utifrån både den globala och den nationella ekonomin. Utgångspunkten är 1890-talet (och året 1890), därifrån

det sedan görs utblickar både framåt och bakåt i tiden. Under tidsperioden från sekelskiftet till andra världskriget lades grunden för Finlands och Sveriges senare samhällliga utveckling. Under denna tid grundlades också en senare politisk kultur, korporativismen, som sedan dess varit en central del av både svensk och finsk demokrati.¹⁷ Ekonomin utvecklades särskilt snabbt just vid sekelskiftet, sporrade av industrialiseringen och utrikeshandeln. Ekonomin och demokratin utvecklades i stark växelverkan med varandra.

Hur kan man då påvisa kopplingen mellan demokrati och ekonomi? I detta kapitel granskas Finlands och Sveriges ekonomiska förutsättningar att utvecklas till demokratier under den tidsperiod som föregick den moderna demokratis genomslag. Med Finland och Sverige som exempel är det också möjligt att uppskatta i vilken mån ekonomisk tillväxt är en förutsättning för demokrati. Däremot behandlas demokratis betydelse för den ekonomiska tillväxten inte i detta kapitel, eftersom frågan för Finlands och Sveriges del faller utanför den tidsperiod som diskuteras här. I kapitlet eftersträvas inte en heltäckande systematisk analys, utan en syntes skapas med hjälp av tidigare forskningslitteratur.

Vi inleder med att granska den teoretiska diskussion som förts om ämnet, därpå granskas Sveriges och Finlands ekonomiska tillväxt och vad den bestod av (demografisk utveckling, industrialisering och strukturförändring, konsumtions- och utrikeshandel), den offentliga sektorns roll i ekonomin, samt det organiserade samhälle som växte fram till följd av industrialiseringen och den ekonomiska tillväxten, med medborgare som blev alltmer medvetna om sina rättigheter. I slutledningen utvärderas kopplingar mellan demokrati och ekonomi i ett bredare perspektiv med utgångspunkt i den tidigare teoretiska litteraturen och det svensk-finska materialet – och åtminstone till viss del genom att utmana tidigare teoretisk litteratur.

Behöver ekonomin demokratin och tvärtom?

Tidigare forskning har visat att ekonomisk tillväxt är en central förutsättning för utvecklingen av demokrati.¹⁸ Milton Friedman och neoliberalisterna har till exempel argumenterat för att kapitalism och ekonomisk tillväxt är förutsättningar för politisk frihet.¹⁹ Ur

en sociologisk synvinkel bidrog den ekonomiska tillväxten, liksom försök att minska bristande jämlikhet, till att skapa känslan av delaktighet, vilket stabiliserade och ökade tilliten i samhällena – något som i sin tur är en förutsättning för förhandlingsbaserad problemlösning.²⁰ I Finland lyckades det representativa organet, enkammarlantdagen, inte med detta, utan inbördeskrig utbröt.²¹ Hur växelverkan mellan ekonomi och demokrati fungerar i verkligheten är en fråga som har debatterats i årtionden – om inte rentav i århundraden.²² Detta beror på att det är svårt att påvisa samband och verkningar mellan ekonomisk tillväxt och demokrati: det finns än i dag många länder i världen som inte är särskilt demokratiska, men där ekonomin ändå växer snabbt – och historien uppvisar många exempel på motsvarande utveckling. Demokrati kan alltså till och med hämma den ekonomiska tillväxten.²³

Nobelpristagaren och ekonomihistorikern Douglass C. North har betonat att ekonomisk utveckling inte är möjlig utan ”spelregler” för ekonomin, som enligt honom utgörs av formella och informella institutioner. I ljuset av den empiriska forskningen verkar de formella reglerna fungera bättre i demokratiska samhällen, där dock korporativismen kan innebära utmaningar.²⁴ Institutionalisterna, som betonar statens och demokratins roll, har utmanats av forskare som å ena sidan betonar produktivitet och teknologi,²⁵ å andra sidan kulturella förändringar som möjliggör samhällets utveckling.²⁶

Daron Acemoglu och James A. Robinson (2000, 2005, 2016) har i sina undersökningar framhållit att demokratin och rösträtten vid sekelskiftet 1900 utökades för att undvika social oro och i värsta fall revolutioner. Också deras forskning visar att demokratin fick fotfäste i länder som var ekonomiskt mer utvecklade.²⁷ Den ekonomiska utvecklingen var i sin tur snabbast i demokratier som tidigt kunde skapa incitament för att utnyttja resurserna.²⁸ Liksom North och andra institutionalister betonar Acemoglu och Robinson att trovärdig institutionell förpliktelse till överenskommelser är av central betydelse för att ett samhälle ska utvecklas och ekonomisk tillväxt uppnås.

Demokratins betydelse för ekonomisk tillväxt identifierades också i holländarnas och OECD:s storprojekt, som byggde nya tidsserier för att kunna mäta den mänskliga välfärden från 1800-talet fram till i dag. Inom projektet behandlades politiska institutioner och politisk

delaktighet som en mätare för välfärd. Projektforskarna Foldovari och Buzasi (2014) betonar att demokrati på lång sikt är en förutsättning för ett gott styre, vilket i sin tur gör att centrala institutioner kan fungera effektivt. Dyliga institutioner är till exempel lagstiftningen och äganderätten, som i sin tur har en central betydelse för den ekonomiska tillväxten och det materiella välståndet. Enligt dem tenderar ett demokratiskt styre att gynna utbildning, vilket i sin tur har en positiv inverkan på ekonomin.

Demokrati minskar också risken för våldsamma konflikter inom landet, vilket är av stor vikt för ekonomins verksamhetsförutsättningar.²⁹ Enligt Weingast (2016) har en stat som klarar av att trygga äganderätten, vanligtvis också kapacitet att låta medborgarna ta del av välståndet. Utgångspunkt för tillväxten är dock också enligt honom en äganderätt garanterad av staten.³⁰ Även Przeworski och Limongi (1993) betonar äganderättens betydelse: enligt dem har demokratiska länder som målsättning att klarlägga regleringen av äganderätten, vilket i sin tur har en direkt inverkan på den ekonomiska tillväxten. I praktiken innebär detta att medborgarna har tydligt definierade rättigheter att äga produktionsfaktorer. Demokratier har dock en tendens att genom politiska beslut föredra omedelbar konsumtion, vilket kan minska tillväxten och investeringarna på makronivå.³¹ Peter Lindert har i sin tur hävdad att kostnaderna för välfärden ofrånkomligen leder till en effektivare användning av samhällets resurser. Det beror på att välfärdssamhällen satsar på att få ut potentiellt effektiva individer på arbetsmarknaden, vilket höjer produktiviteten.³² Utvecklingen av hälsovård och utbildning påverkar direkt arbeteffektiviteten och produktiviteten, vilket många forskare har visat.³³ En ökning av utgifterna för välfärd ökar samtidigt den politiska stabiliteten, vilket har betydelse bland annat med tanke på investeringar.³⁴

Finlands och Sveriges utveckling vid sekelskiftet 1900 kan man också närma sig via Alfred D. Chandlers så kallade kapitalismtypologi eller Richard Whitleys affärsverksamhetsmodell. Ur chandleristisk synvinkel var Sverige och Finland vid denna tidpunkt exempel på ”kooperativ” kapitalism av tysk typ, som på väsentliga punkter avvek från den amerikanska ”tävlingskapitalismen” och den brittiska ”personliga kapitalismen”.³⁵ Familje- och släktskapsnätverk

och långvariga samarbetspartner var typiska för det svenska och finska näringslivet såväl på 1890-talet som efter det.³⁶ Väsentligt för den kooperativa kapitalismen är att affärlivet samarbetar inte bara internt, utan också externt genom att skapa nätverk till statliga aktörer.³⁷ Affärlivet deltog också i nationsbygget. Juha-Antti Lamberg (1999) har till exempel visat att efter Finlands självständighet var det representanter för näringslivet som i hög grad definierade riktlinjerna för statens handelspolitik.³⁸ Whitleys affärsverksamhetsmodell granskar å sin sida hur beroende företagen är av en stark stat. Enligt honom har staten en särskilt aktiv roll inom ekonomin i länder som har industrialiserats sent.³⁹ Till exempel har Finlands samhälls-ekonomiska utveckling efter självständigheten beskrivits som ”nationell kapitalism”.⁴⁰ Sökandet efter konsensus hos olika intressegrupper inom ekonomi och samhälle stärktes av den ekonomiska geografin: speciellt skogsindustrin byggdes i närheten av forsar och vattendrag, i praktiken i bondesamhällen, vilket i sin tur påverkade samarbetsviljan hos arbetarrörelser och agrarpartier under 1900-talet.

För länder som Finland och Sverige, vars tillväxt är beroende av exporten, är inte bara utvecklingen av den nationella ekonomin, utan även förändringar i den internationella ekonomin särskilt viktiga – så var det på 1890-talet och så är det än i dag. Uppbyggnaden av ett välfärdssamhälle behöver i sin tur demokratiska institutioner och ekonomiska förutsättningar.⁴¹ Demokratiseringen av Finland och Sverige var också ett led i en brytningsperiod i den internationella ekonomin och geopolitiken vid sekelskiftet 1900. Den internationella ekonomin och geopolitiken var naturligt sammanlänkade och dikterade sin tids möjligheter för såväl allierade som icke-allierade små nationer. Till exempel vändes näringslivets blickar i det nyligen självständiga Finland mot Tyskland, vilket ledde till att näringslivets verksamhetsformer anpassades efter Tysklands system. Samma sak upprepades efter andra världskriget i Finlands förhållande till Sovjetunionens näringsliv.⁴²

Demokratins utveckling gick hand i hand med förändringar i ekonomin. Grovt förenklat flyttade staten fokus från vapen till välfärd: före världskrigen och framför allt under 1800-talet var nationernas verksamhet koncentrerad på (yttre) säkerhet, medan det dröjde förhållandevis länge, faktiskt till efter andra världskriget, som social-,

Tabell 1. Sverige och Finland 1890 och 2000

	1890			
	<i>Sverige</i>	<i>Finland</i>	<i>Västeuropa</i>	<i>Världen</i>
Invånarantal, milj.	4,8	2,4	227	1 579
Befolkningens tillväxtkoefficient 1890–2000
Bnp per capita (1990 US\$ ppp)	1 636	1 381	2 506	1 058
Förväntad livslängd vid födseln	50	45	43	29
Medellängd hos män (cm*)	172	167*	167	164
Inkomstskillnader (ginikoefficienten)	59,5	35,9	41	36
Skoltid, år	4,6	1,5	4,5	1,5

*) Finländarnas medellängd 1890 enligt Nummela och Penttinen (2007). För år 2000 har uppgifter för år 2014 använts (THL/HS 1.3.2015). Se Nummela och Penttinen, "Antropometrinen sovellus kutsuntakäytäntöön".

hälsovårds-, och utbildningsutgifter blev centrala poster i nationernas budgetar. I Finlands fall var förändringen dock inte så här enkel, eftersom man under den autonoma perioden inte hade någon egen armé.⁴³ Därtill har staternas betydelse för den ekonomiska verksamheten vuxit – och statens och den offentliga sektorns belastning har sammantaget ökat. Detta syns förenklat till exempel i nationernas skuldsättning.

Sårbara samhällen på tröskeln till tillväxt

Ekonomisk tillväxt är således, baserat på tidigare forskning, en central förutsättning för demokratisk utveckling. Detta var fallet även i Finland och Sverige, som på 1890-talet i grunden var agrara samhällen. Sverige var ett betydligt större och rikare land än Finland: det fanns två gånger så många svenskar som finländare, och Sveriges bruttonationalprodukt per invånare var 20 procent högre än Finlands. Finland tog dock igen Sveriges försprång under århundradet: år 2000 var befolkningmängden i Sverige inte längre mer än en tredjedel större än Finlands och bruttonationalprodukten fem pro-

2000			
Sverige	Finland	Västeuropa	Världen
8,9	5,2	397	6 392
1,9	2,2	1,7	4,0
20 871	19 951	19 315	5 957
80	78	80	69
180	179*	178	170
34,6	27,4	40	45
11,5	11,5	11,5	7,2

Källor: Materialet i tabellen har huvudsakligen sammanställts utifrån OECD:s och det holländska Clio Infra-projektets slutrapport. Materialet har brister som har analyserats källkritiskt i Clio Infra-projektets slutrapport, <https://www.clio-infra.eu/datasets/indicators> (hämtad 13.9.2016); Se även van Zanden, *How Was Life?* Även material från Maddison-projektet har använts som källa. Se Maddison, *World Economy* och Maddison-projektets webbplats, <http://www.ggd.net/maddison/maddison-project/home.htm>. Se även Eloranta och Ojala, "Suomen talous kansainvälisessä vertailussa" och där anförda källor.

cent högre per invånare (tabell 1). De små, öppna och ännu mycket utvecklade ekonomierna var dock också sårbara för såväl yttre som inre chocker. Detta fick Sverige och Finland uppleva under första världskrigets år och Finland särskilt under åren 1917 och 1918.

I en europeisk och global jämförelse är Sverige och Finland framgångssagor. Sveriges bruttonationalprodukt per invånare var år 1890 cirka 65 procent och Finlands 55 procent av det västeuropeiska medeltalet, men hundra år senare hörde de till Europas rikaste länder. Sveriges BNP ökade mellan åren 1890–2000 ungefär 12,8-faldigt och Finlands 14,4-faldigt – samtidigt som Västeuropas BNP ökade 7,7-faldigt och hela världens BNP 5,6-faldigt.⁴⁴ Tillväxten var snabb eftersom utgångsnivån var låg. Nationalförmögenheten var låg speciellt i Finland, som under de gångna århundradena hade varit slagfält för geopolitiska konflikter och upplevt allvarlig hungersnöd till följd av missväxt.

Sverige och Finland är alltså exempel på samhällen som kom ikapp och till och med körde förbi världsekonomin ledande nationer under det förra århundradet. Det kvantitativt mätbara välmående som skildras i tabell 1 ökade: den förväntade livslängden steg

mellan åren 1890–2000 i Sverige med 29 och i Finland med 33 år, medellängden (bland män), som också kan användas för att mäta välmående, ökade i Sverige med åtta och i Finland med ca tio centimeter,⁴⁵ och den tid som lades på utbildning mer än fördubblades i Sverige och nästan tiofaldigades i Finland. Inkomstskillnaderna beräknade med ginikoefficienten⁴⁶ sjönk betydligt i bägge länderna, medan de i övriga Europa förblev mer eller mindre oförändrade och i hela världen steg mellan åren 1890–2000.⁴⁷ Ännu kring år 1890 gick 60 procent av finländarnas inkomster åt till livsmedel, medan andelen år 2000 var mindre än en femtedel.⁴⁸

Sveriges och Finlands ekonomiska tillväxt vid sekelskiftet 1900 var en del av världsekonomins uppgång och det så kallade stora välståndet (*great enrichment*).⁴⁹ Som process är denna utveckling välkänd, men om de underliggande orsakerna till uppgången, liksom gällande dess följder, råder det delade meningar. Traditionellt har man – helt riktigt – framhävt hur den tekniska utvecklingen och innovationer förändrade världen i grunden. Denna rätlinjiga förklaring har utmanats med att teknisk utveckling inte uppstår ur intet och att det måste ha funnits också andra faktorer som gjorde att den industriella revolutionen uppkom först i Västeuropa och sedan i resten av världen. Som en dylik faktor har man föreslagit den institutionella förändringen, som påverkade inte bara nationernas strukturer och verksamhet, utan också hela kulturen och förhållningssätten. I och med upplysningen förändrades den intellektuella atmosfären till att bli mer välvilligt inställd till innovationer och konkurrens, vilket i sin tur gjorde det möjligt även för andra än privilegierade grupper att ägna sig åt företagsamhet.⁵⁰ Demokratins utveckling är en del av denna process. Demokratins garantierade också stabilitet åt den ekonomiska utvecklingen och stärkte på så sätt den kommande tillväxten.

Finlands och Sveriges kraftiga ekonomiska tillväxt inleddes under andra hälften av 1800-talet, men givetvis hade det funnits progression redan tidigare. Länderna uppvisade till exempel under första halvan av 1800-talet en långsam ekonomisk tillväxt i jämförelse med situationen under andra halvan av 1700-talet.⁵¹ Sverige och Norge låg i fråga om ekonomisk tillväxt i täten i västvärlden under åren 1913–1950, medan Finlands ekonomiska tillväxt fördröjdes på grund

av krig. Sveriges och Finlands ekonomiska tillväxt byggde i hög grad på resursbaserade industrigrenar, i bägge länderna framför allt skogsindustrin, men i Sverige också på framgång hos flera företag inom metall- och teknologiindustrin.⁵² I de centrala exportländerna var efterfrågan på nordiska produkter hög och bestod i slutet på 1800-talet ännu huvudsakligen av råvaror.

Sverige var vid sekelskiftet 1900 en av världens snabbast växande ekonomier – även om landet fortfarande låg efter i förhållande till de ledande länderna inom världsekonomin. Bruttonationalprodukten per invånare steg i Sverige under åren 1890–1930 i medeltal med 2,4 procent per år, och med dessa siffror låg Sverige i täten tillsammans med Japan. Finland låg inte heller långt efter: bruttonationalprodukten per invånare steg med 1,8 procent. Sveriges industriproduktion ökade 1890–1910 med hela 5,5 procent per år och landets produktivitet och reallönerna var bland de högsta i världen under de följande 60 åren. Både i Sverige och i Finland var grunden till den ekonomiska tillväxten en ökning och effektivisering av jordbruksproduktionen som möjliggjordes av den teknologiska utvecklingen och som gjorde att allt fler i jakten på nya arbetsuppgifter sökte sig från de agrara samhällena in till städerna, eller utomlands.⁵³

En stadig grund för Sveriges utveckling hade alltså lagts under 1800-talet i och med effektiviseringen av jordbruket, befolkningsökningen och industrialiseringen, men det var perioden från 1890 och fram till början av 1930-talet som befäste Sveriges ekonomiska utveckling – och på så sätt fungerade som bas för den ”svenska modellen” och byggandet av välfärdssamhället.⁵⁴ Under perioden utvecklades Sveriges penningmarknad också snabbt, nya banker grundades och ett ”finanskapitalistiskt” system utvecklades mellan bankerna och industrin. Produktionen i Sverige räknat per invånare fördubblades under åren 1890–1930, något som onekligen hade stor betydelse för levnadsstandarden och samhällets utveckling i övrigt.⁵⁵

Finlands ekonomi växte från 1860-talet fram till första världskriget, men ojämnt. Åren 1890–1913 ökade volymen på Finlands bruttonationalprodukt med 3 procent per år – och särskilt snabb var ökningen under andra hälften av 1890-talet. Första världskriget drabbade Finland särskilt hårt eftersom den internationella handeln stannade av, även om transporten av krigsförnödenheter till

ryska armén under denna tid var som störst. Ryska revolutionen och finska inbördeskriget gjorde dock att även östhandeln avstannade och också den inhemska produktionen hade svårigheter: 1918 var bruttonationalprodukten en tredjedel lägre än vad den hade varit före kriget, år 1913. Efter inbördeskriget var tillväxten däremot snabb: bruttonationalprodukten steg i medeltal med över 6 procent per år under åren 1922–1928.⁵⁶

Hans Sjögren har beskrivit perioden 1890–1935 i Sveriges ekonomi som ”det industriella samhällets och finanskapitalismens tidevarv”, vilket klart skilde sig från det förindustriella och agrara samhälle som det föregåtts av, liksom från den därpå följande perioden, ”den svenska modellen”.⁵⁷ Susanna Fellman klassificerar i sin tur den ekonomisk-samhälleliga utvecklingen i Finland lite annorlunda: åren 1850–1913 var liberaliseringens tid, 1914–1918 ett mellanspel förorsakat av kriget, och 1919–1938 en tid för nationsbygge och samarbete.⁵⁸ I Sverige började alltså byggandet av välfärdssamhället egentligen inte förrän i slutet av 1930-talet, i Finland inte förrän på 1960-talet – även om centrala beslut fattades redan på 1920- och 1930-talen.⁵⁹

Befolkning och utbildning

En förutsättning för den ekonomiska utvecklingen vid sekelskiftet 1900 var en kraftig befolkningstillväxt, som också utmynnade i industrialisering, migration och emigration. Befolkningstillväxten gjorde att det fanns arbetskraft för den växande industrin, vilket i sin tur möjliggjorde den allt snabbare ekonomiska strukturförändringen – speciellt som en allt större del av befolkningen var läs- och skrivkunnig. Ännu vid sekelskiftet var ländernas industri mycket beroende av arbetskraft, och en av deras viktigaste konkurrensfördelar var billig arbetskraft. Finlands befolkning tredubblades och Sveriges fördubblades under 1800-talet. I bägge länderna koncentrerades befolkningsökningen till slutet av århundradet. Under 1900-talet nästan fördubblades Finlands befolkning och Sveriges ökade med 70 procent. På detta sätt lade befolkningsökningen grunden för förändringar inom ekonomi och samhälle.

I slutet av 1800-talet pågick i bägge länderna en strukturförändring och migration till följd av industrialiseringen. Folk drogs alltmer

till industricentren. Den ekonomiska strukturförändringen förändrade landsbygden, men också städerna. Sverige urbaniserades i slutet av 1800-talet betydligt snabbare än Finland. Också Sveriges befolkningstillväxt koncentrerades till städerna: de femton svenska städer som vuxit snabbast stod för mer än hälften av hela landets befolkningstillväxt åren 1880–1900.⁶⁰ På motsvarande sätt urbaniserades Finland snabbare än Sverige i början på 1900-talet. År 1950 bodde ungefär var femte finländare och var fjärde svensk i städerna, jämfört med siffrorna femtio år tidigare, på 8 respektive 13 procent.⁶¹ Båda länderna var alltså ännu på 1890-talet klart agrara. Även städernas karaktär förändrades och många gamla sjöstäder, som tidigare hade byggt på merkantila privilegier, upplevde en tillbakagång om de inte lyckades förnya sin näringsstruktur.⁶² Urbaniseringen hade också betydelse för jämställdheten: städerna erbjöd även kvinnor möjlighet till lönearbete.⁶³

Befolkningstillväxten ledde till migration från landsbygden till städerna och till massmigration, framför allt till Nordamerika. Det har till och med hävdats att det faktum att ungefär en halv miljon svenskar och ungefär 300 000 finländare emigrerade till Förenta staterna vid sekelskiftet, räddade länderna från fattigdom och hungersnöd. Å andra sidan har argument framförts för att emigrationen försinkade tillväxten på den inhemska marknaden och inom industrin.⁶⁴ Skälen till emigrationen kan, då som i dag, sammanfattas i fem faktorer som är sammanlänkade: 1) orsaker som relaterar till ekonomi eller trygghet; 2) kunskap om (eller ett antagande om) möjligheterna på den ort man flyttar till; 3) möjlighet att flytta utomlands i och med att tekniken och färdmedlen utvecklas; 4) tillräckliga ekonomiska resurser för emigration eftersom det kostar att resa; 5) en institutionell möjlighet, som kan handla om till exempel lagstiftning eller familjeförhållanden.

Enbart befolkningens mängden räcker dock inte till för att ett samhälle ska utvecklas; med tanke på ekonomin är det centralt hur ”begåvningarna” i samhället bäst kan utnyttjas. Här spelar återigen utbildningen en viktig roll: genom utbildning får samhället optimal tillgång till sina begåvningar – oberoende av bakgrund, ras eller kön.⁶⁵ Senast från och med 1870-talet går det också mycket riktigt att påvisa en stark korrelation mellan utbildning och ekonomisk

tillväxt.⁶⁶ Utbildning möjliggör också en demokratisk utveckling – samtidigt som demokrati kan ses som en förutsättning för ett utvidgat skolsystem.⁶⁷

Utbildning är inte bara ett redskap för att utveckla ett samhälle och dess ekonomi, utan kan också ses som en målsättning för och en indikator på hur välfärden i ett samhälle utvecklas.⁶⁸ Det beror på att andelen ”andligt kapital” av ett lands välfärd är betydande: i Storbritannien har man till exempel med hjälp av historiskt material kommit fram till att andelen är så hög som 70 procent.⁶⁹ Utbildning ökar medborgarnas välfärd; de kan bättre ta hand om sig själva och delta i det demokratiska beslutsfattandet. Man har också påvisat att utbildning ökar produktiviteten, eftersom den möjliggör bruket av mer tekniska apparater. Dessutom påverkar utbildning indirekt ekonomin eftersom den ökar stabiliteten i samhället genom att kriminaliteten sjunker, hälsotillståndet förbättras och ojämlikheter minskar.⁷⁰

En forskare som särskilt påvisat utbildningens betydelse för ett samhälles utveckling är Robert Allen (2014), som sökte en förklaring till varför Förenta staterna i fråga om ekonomisk tillväxt gick om Storbritannien vid sekelskiftet 1900. Enligt Allen ligger nyckeln i grundutbildningen. I Förenta staterna ansåg man det nödvändigt att integrera strömmarna av immigranter i samhället genom att erbjuda alla en likadan engelskspråkig utbildning. Följden var att en allt större del av befolkningen var läs- och skrivkunnig. Detta ledde i sin tur till att unga som rekryterades in i arbetslivet fick sköta mera avancerade uppgifter – till exempel använda maskiner som icke läskunniga inte kunde använda. Samtidigt steg kostnaderna för arbetskraften – eftersom arbetstagarna var mer välutbildade – vilket i sin tur ytterligare motiverade företagen att göra teknologiska investeringar för att spara på arbetskraftskostnaderna. Detta möjliggjorde i sin tur en mekanisering av produktionen – och en ökning av produktiviteten, som var den mest centrala förutsättningen för Förenta staternas snabba ekonomiska tillväxt. På samma gång förflyttades Förenta staternas relativa fördel i världsekonomin slutgiltigt från lantbruksproduktion till industriproduktion – detta skedde dock inte förrän i slutet på 1890-talet.⁷¹

I Förenta staterna hade utbildningen oväntade, men betydande verkningar på samhället och ekonomin, och den gjorde att landet

gick i spetsen för världsekonomin just på 1890-talet. Redan tidigt såg både de finska och svenska aktörer, som var med och utvecklade utbildningen, de såväl samhälleliga som ekonomiska fördelarna med en grundutbildning för alla, även om man på 1890-talet i Finland ännu låg decennier från den svenska skolmodellen: i Sverige gick nästan 90 procent av barnen i skola på 1890-talet, medan andelen i Finland var högst 60 procent.⁷² Forskning har visat att utbildning å ena sidan gör att folket förväntar sig demokratiska rättigheter, å andra sidan att skolan lär barnen spelreglerna för ett organiserat samhälle.⁷³

Inom den ekonomiska historieforskningen mäts utbildningens betydelse oftast genom andelen läs- och skrivkunniga, eller genom längden på utbildningen. Kring år 1890 var 20–40 procent av världens befolkning läs- och skrivkunnig, medan andelen i Europa var 60–70 procent. Bara femtio år senare hade läskunnigheten bland vuxna i de utvecklade länderna i praktiken redan nått hundra procent.⁷⁴ I Sverige var läskunnigheten kring år 1870 redan 75 procent hos den vuxna befolkningen, medan andelen i Finland bara var 10 procent – visserligen är uppgifterna som ligger till grund för uträkningarna olika här. Kring år 1890 var 90 procent av alla svenskar som fyllt femton år läs- och skrivkunniga, medan andelen för finländarna var 20–30 procent.⁷⁵ I Sverige slog läskunnigheten igenom på bred front redan under andra halvan av 1800-talet, i Finland först på 1920-talet. Skoltvånget demokratiserade således samhällena, ifall läskunnighet används som indikator.⁷⁶ Sverige gick tillsammans med de övriga skandinaviska länderna i täten för läs- och skrivkunnigheten i Europa vid sekelskiftet 1900, medan Finland låg klart efter.⁷⁷

De svenska skolreformerna genomfördes redan i mitten av 1800-talet, i Finland inte förrän drygt femtio år senare. Med dessa beslut lade man grunden för den kommande samhällsutvecklingen och den ekonomiska utvecklingen. Enbart läskunnighet är dock inte nog i ett samhälle som blir alltmer tekniskt. Därför har forskare vid sidan av läs- och skrivkunnigheten beaktat längden på utbildningen. Utbildning var något man gärna sökte sig till eftersom det betydde (och gör det än i dag) en möjlighet att avancera i samhället. Den genomsnittliga skoltiden var 1890 1,5 år i hela världen och 4,5 år i Västeuropa – år 2011 var genomsnittet i världen redan 7,7 år och i Europa nästan 12

år. I Sverige var den genomsnittliga skoltiden 5 år redan 1890, det vill säga över det västeuropeiska medeltalet, medan skoltiden i Finland låg kring medelvärdet för hela världen, det vill säga 1,5 år. År 2000 var den genomsnittliga skoltiden i både Finland och Sverige 11,5 år.⁷⁸

De industrialiserade samhällena på tröskeln till det moderna

Den svenske industrihistorikern Lennart Schön har sammanfattat mänsklighetens ekonomiska utmaningar före den industriella revolutionen som en anpassning till naturförhållandena, och under modern tid som en anpassning till marknadens förändringar. Under den moderna, industrialiserade tiden har ekonomin enligt honom påverkats av tre i:n: institutioner, innovationer och integration.⁷⁹ Institutioner – såväl officiella som inofficiella – skapade grunden för industrialisering, tillväxt och samhällsförändring. Innovationerna har skapat nytt innehåll för tillväxten. Integrationen har sammanfört olika områden och ekonomier till ett världsomfattande system. Denna utveckling började under senare hälften av 1800-talet och pågår fortfarande. Naturförhållanden och till exempel tillgången på råvaror har dock en central betydelse för ett samhälles utveckling; Sverige och Finland stödde sig i början av industrialiseringen starkt på skogsindustrin – Finland gör det än i dag.

I forskningslitteraturen delas industrialiseringen vanligtvis in i tre revolutioner, varav den första är baserad på ånga, den andra på elkraft och den tredje på automatisk informationsbehandling. Det intensivaste skedet i Sveriges och Finlands industrialisering äger rum under den andra industriella revolutionen, då elektriciteten blev den centrala drivkraften, och vetenskap och forskning kom att bli allt betydelsefullare faktorer bakom ekonomisk förändring och tillväxt. De stora ekonomiska omvälvningarna ledde till förändringar också innanför nationsgränserna. Den första industriella revolutionen möjliggjorde kolonialism och imperialism; den andra banade väg för demokratiskt styrda välfärdssamhällen, eftersom en förutsättning och följd av förändringen var att allt fler kunde ta del av den ekonomiska tillväxten. Den tredje revolutionen tvingade nationerna till samarbete och har också i betydande mån minskat nationalstaternas möjligheter till självständigt agerande.

År 1890 arbetade tre av fyra finländare och två av tre svenskar fortfarande inom primärproduktionen: industrialiseringen syns alltså ännu inte märkbart i sysselsättningen.⁸⁰ I Sverige stod industrin redan för nästan en femtedel av arbetsplatserna, medan den i Finland bara utgjorde en tiondedel. Ännu år 2000 sysselsatte primärproduktionen i Finland nästan 9 procent av den arbetsföra befolkningen, medan andelen i Sverige var endast ungefär 3 procent. I Sverige fanns tre fjärdedelar av arbetsplatserna år 2000 inom servicebranschen, i Finland två av tre – och i Finland var andelen arbetsplatser inom industrin en dryg fjärdedel, i Sverige en femtedel. Trots att industrin inte sysselsatte många år 1890, hade dess betydelse vuxit i de båda länderna under de föregående decennierna. Åren 1860–1890 tredubblades industrins volym i Sverige, och i Finland fyrdubblades den. Industrins tillväxtperiod låg dock ännu i framtiden; volymen steg åren 1890–2000 i Sverige 70-faldigt och i Finland 190-faldigt.⁸¹

I forskningslitteraturen har det förts en livlig diskussion om till vilken tidpunkt inledningen på industrialiseringen egentligen ska förläggas; enligt den nuvarande uppfattningen kan Sveriges industrialisering förläggas till andra hälften av 1800-talet, medan man i Finlands fall inte kan tala om en storskalig industrialisering förrän under 1900-talets första decennier.⁸² Man har också inom den empiriska forskningen sett ett samband mellan industrialiseringen och demokratiseringen: Lipset visade i sin 1950-talsforskning att ju mer demokratiskt ett land är, desto mer industrialiserat är det. Även om Lipsets kategoriseringar i viss mån kan ifrågasättas, är hans resultat övertygande.⁸³ Det industriella arbetet skapade förutsättningar för, men också krav på, uppkomsten av demokratiska institutioner. I de länder som industrialiserades var den senare delen av 1800-talet en tid som präglades av ökande inkomstklyftor, något som gällde även Sverige, men inte lika mycket Finland.⁸⁴ Detta var den centrala orsaken till att man började kräva bättre arbetsförhållanden för arbetstagarna med syftet att trygga stabiliteten i samhället – och på samma gång blev den en central utgångspunkt för ländernas demokratiseringsprocesser.

Industrialiseringen och uppkomsten av den moderna marknadsökonomi lösgjorde samhällena från den agrara gemenskapen: i

stället skapades nya gemenskaper och yrken kopplade till industrin, befolkningen koncentrerades till städerna och det industriella samhället öppnade dörren för också kvinnlig arbetskraft – även om de flesta svenska och finska kvinnor vid sekelskiftet 1900 fortfarande arbetade oavlönade i hemmen.⁸⁵ Samhällets sociala struktur förändrades när befolkningen lösgjordes från de släkt- och familjeband som var typiska för det gamla landsbygdssamhället. Ett samhälle som baserade sig på personligt förtroende, förändrades mot ett samhälle byggt på organiserat, demokratiskt förtroende. Och i takt med att den sociala strukturen förändrades visade sig också det regerande politiska systemet ha levt ut sin tid. Industrialiseringen skapade nya identiteter och identifikationsobjekt, som av såväl samtiden som senare forskning har kallats klasser. Industrisamhällena var en naturlig grogrund för politiska rörelser, även extremrörelser. Industrialiseringen ledde samhällena mot demokratisk utveckling – i Sverige huvudsakligen fredlig, i Finland våldsam.

Industrialiseringen hade alltså också sin avigsida, vilket syns såväl i den livliga samtidsdebatten som i senare forskning, som har tagit fasta på sociala följder av industrialiseringen.⁸⁶ Internationella analyser av industrialiseringen passar dock dåligt in i den svenska och finska verkligheten, där industrianläggningarna och -samhällena trots allt i huvudsak var små och till och med agrara.⁸⁷ I Finland var emellertid textil- och pappersindustriföretagen, som var specialiserade på export till Ryssland, stora redan då de grundades.⁸⁸

Industrins tillväxt gjorde att efterfrågan på arbetskraft i både Sverige och Finland översteg befolkningstillväxten, vilket i sin tur ledde till att reallönerna steg i slutet av 1800-talet. Den internationella ekonomiska tillväxten som gjorde att reallönerna steg, innebar i sin tur att efterfrågan på konsumtionsvaror accelererade och att möjligheterna för hemmamarknaden ökade. I Sverige steg reallönerna särskilt snabbt från mitten av 1890-talet.⁸⁹ Reallönen var dock nästan dubbelt så hög i Sverige som i Finland år 1890.⁹⁰ Ändå var inkomstnivån i bägge länderna lägre än i världsekonomin centrum – vilket i sin tur förklarar massmigrationen kring sekelskiftet 1900 och ländernas relativa fördel på den internationella marknaden, i och med att priset på exportvaror kunde hållas nere tack vare låga kostnader för arbetskraft. Till exempel tjänade en svensk sjöman en fjärdedel,

och en finsk sjöman en tredjedel mindre än de brittiska sjömännen på 1890-talet – och skillnaden i förhållande till Förenta staterna var ännu större.⁹¹

Sysselsättningen stod dock inför en omvälvning – och hade gjort det redan ett tag. Gamla uppskattade yrken inom till exempel hantverk och bruksarbete var vid sekelskiftet 1900 på väg att försvinna.⁹² Den nya teknologin polariserade arbetslivet på 1890-talet på samma sätt som i dag: ny teknologi krävde ett specifikt kunnande, samtidigt som man också behövde fler arbetstagare till uppgifter med låga krav på specifik yrkeskunskap. I denna process hamnade särskilt arbetstagare som med sitt kunnande placerade sig mitt emellan de kunskapsnivåer som efterfrågades i en besvärlig sits.⁹³ Detta och den samtidiga industrialiseringen ledde i sin tur till att arbetarrörelsen uppstod.

Ur teknologisk synvinkel levde Sverige och Finland ännu i början av 1890-talet i den första industriella revolutionen, ångkraftens tidevarv. Sverige höll dock just på 1890-talet, enligt Magnusson (2000) och Schön (2000), på att ta steget in i den andra industriella revolutionen, vetenskapens och elektricitetens tidevarv. I Sverige byggde man dessutom de första kraftlinjerna för industrin redan i början av decenniet, och användningen av ”vitt kol” (elektricitet) blev snabbt ett vanligt drivkraftmedel inom industrin.⁹⁴ I Finland experimenterade man rätt tidigt med elektrifierandet, men landet halkade ändå efter de andra nordiska länderna i slutet av 1800-talet. När man i Sverige och Norge byggde tung industri baserad på elkraft redan kring sekelskiftet, skedde detta egentligen inte förrän på 1930-talet i Finland. På randen till första världskriget var hela Finlands elproduktion ungefär 60 kilowattimmar per person mot Sveriges 258.⁹⁵

Elkraften befriade produktionsanläggningarna från stela krafttaxlar och remmar och möjliggjorde en effektivare placering av maskinerna, och det elektriska ljuset förlängde i sin tur arbetstiden och förbättrade säkerheten. Trots det hade ångkraften fortfarande sitt sista genombrott framför sig: till exempel inom Sveriges handelsflotta ersatte ångan segeltonnaget i slutet av 1890-talet och i Finland ett par decennier senare.⁹⁶ På järnvägarna var det i bägge länderna fortfarande ångkraften som gällde och på insjöarna var ångan den viktigaste drivkraften ännu under decennier framöver.⁹⁷

Förutsättningen för att en industrialisering ska kunna ske är de resurser som finns till förfogande och hur dessa utnyttjas. Finlands och Sveriges ekonomiska tillväxt kring sekelskiftet 1900 baserade sig på en relativ fördel i fråga om produktionsfaktorer – vilket i praktiken innebar billig arbetskraft och råvarureserver. Utbildning betydde än så länge rätt lite. Därför byggde industriproduktionens tillväxt i bägge länderna snarare på mängden arbetskraft än på en högre produktivitet. I Finland ökade industriproduktiviteten till exempel tydligt först under tiden mellan världskrigen. Däremot steg den sammanlagda produktionen osedvanligt snabbt just på 1890-talet, när arbetskraft till följd av strukturförändringen flyttade över från lågproducerande branscher (särskilt primärproduktionen) till mera högproducerande branscher (framför allt industrin).⁹⁸ Tillväxten i de båda länderna var snarlik den i Europas ekonomiska centrum – framför allt Storbritannien – vilket å ena sidan pekar på starka förbindelser via handelsavtal, å andra sidan på att länderna konvergerade med de ekonomiska centrumen i stället för att vara särskilda perifera områden.⁹⁹ Den globala ekonomin hade således en central betydelse för ländernas utveckling.

Hushållen och den exportdrivna tillväxten

Samtidigt som hushållen blev förmögnare och konsumtionen ökade, gick också den demokratiska utvecklingen framåt. Allt eftersom välståndet ökade, ville medborgarna hålla fast vid och förbättra den levnadsstandard de uppnått. Den ekonomiska tillväxten ingav i sin tur tilltro och hopp inför framtiden – och gjorde kanske att man kände ett ansvar för samhällsutvecklingen. Demokratin blev ett medel för att värna om den kollektiva välfärden. Fanns det då kring år 1890 tecken på ökad konsumtion och på att hushållen började få det bättre ställt?

Inom den ekonomiska historieforskningen har man under de två senaste decennierna fört en livlig diskussion om den ökade konsumtionens betydelse för industrialiseringen och den ekonomiska tillväxten. Jan de Vries teori om ”strävsamhetens revolution” (*industrious revolution*) har väckt mycket diskussion både för och emot. Förenklat går modellen ut på att industrialiseringen föregicks av att

efterfrågan på konsumtionsvaror i de privata hushållen ökade, vilket i sin tur ledde till en större ekonomisk aktivitet, som sedan närde den kommande industrialiseringen. En allt större del av arbetet utfördes utanför hemmet, mängden arbete ökade och de extra inkomster som blev över användes till konsumtion.¹⁰⁰ Man skaffade både konsumtionsvaror som kläder och även investeringsprodukter, framför allt för jordbruket som blev alltmer teknikbaserat.¹⁰¹

För Finlands och Sveriges del finns det tecken som tyder på en ökad inhemsk konsumtion och en ökning av arbetsmängden redan i början av 1800-talet, men tydligast ser man detta under den senare delen av århundradet.¹⁰² Efterfrågan på den inhemska marknaden stillades både genom egen produktion och genom import. Den alltmer industrialiserade världsekonomin producerade billiga produkter i form av allt från kläder och livsmedel till maskiner och apparater – och människorna upptäckte att de behövde produkter och tjänster som det tidigare inte hade funnits tillgång till, eller som inte ens hade existerat. När priserna på världsmarknaden sjönk, gjorde höga importtullar att priset på de importerade varorna steg; detta hjälpte den inhemska industriproduktionen att växa i bägge länderna. I både Sverige och Finland kan den ökade efterfrågan på den inhemska marknaden förläggas till just 1890-talet. Detta ledde till att tyngdpunkten i industriproduktionen delvis flyttade från export till den inhemska marknaden.¹⁰³ Det här ser man också bland annat i den ökade mängden krediter som bankerna beviljade i slutet av århundradet.¹⁰⁴

Efterfrågan band Sverige och Finland allt starkare till den globala ekonomin. Sammantaget var den inhemska efterfrågan trots allt fortfarande mycket anspråkslös på 1890-talet. Betydande skillnader fanns också: Sveriges textilindustri utvecklades under 1800-talet framför allt tack vare den inhemska efterfrågan, medan den i Finland utvecklades tack vare exporten till Ryssland.¹⁰⁵

Framför allt påverkade den globala ekonomin Finland och Sverige genom exporten. Och exporten ökade i sin tur välståndet, som dock ännu under 1800-talets senare del fördelades ojämnt. Den utländska efterfrågan på svenska och finska exportprodukter var den viktigaste anledningen till de båda ländernas industrialisering och spirande välstånd. Frihandeln under den första globaliseringsperioden gjorde att

ekonomin i speciellt de små länderna i Europas periferi kunde växa till följd av exporten.¹⁰⁶ Så är också Sverige och Finland klassiska exempel på länder där en ekonomisk tillväxt skett tack vare export.¹⁰⁷

Världsekonomin tillväxt är således särskilt viktig för utvecklingen av de nordiska ländernas ekonomier – och därigenom också demokratin och välståndet. Typiskt för den första globaliseringsperioden är världshandelns snabba tillväxt, nedmontering av handelshinder och ekonomisk konvergens. Huruvida det handlade om en konvergens inom världsekonomin liknande den vi ser i dag, är en fråga som livligt har debatterats inom den ekonomiska historieforskningen. Ämnet för debatten har varit det eventuella förenhetligandet av den asiatiska och den europeiska ekonomin.¹⁰⁸ I Europa skedde hur som helst en konvergens och i den processen var Sverige och Finland aktivt med.¹⁰⁹

Världshandeln ökade speciellt under senare delen av 1800-talet. Priset på de industriellt framställda produkterna sjönk, transportkostnaderna gick ner tack vare ny teknik och efterfrågan ökade till följd av industrialiseringen, befolkningsökningen och det växande välståndet. Sverige och Finland var öppna ekonomier för vilka utrikeshandeln var särskilt viktig. Både i Sverige och i Finland var exportens andel av bruttonationalprodukten kring 15–20 procent på 1890-talet.¹¹⁰ I bägge länderna hade volymen och värdet på exporten vuxit snabbt under andra halvan av 1800-talet och tillväxten fortsatte under det följande seklet: år 2000 stod exporten redan för 43 procent av bruttonationalprodukten.¹¹¹ I Finland nästan femdubblades exporten från början av 1890-talet fram till första världskriget; man har uppskattat att Finland blev en av de öppna ekonomierna först på 1890-talet, då exportens andel av bruttonationalprodukten steg till omkring en femtedel.¹¹² Exportens betydelse blev extra stor eftersom priserna på exportvaror (främst råvaror) steg, medan priset på importvaror (till exempel säd och konsumtionsvaror) sjönk. På 1890-talet överskred importvarornas värde dock fortfarande exportvarornas – förändringen skedde vid sekelskiftet, då bytesförhållandet (med undantag för tiden under kriget) blev positivt och sedan förblev så under hela det följande seklet.

Sverige och Finland sålde under 1890-talet framför allt råvaror, främst från skogsindustrin, till det alltmer industrialiserade

Europa.¹¹³ För Finlands del hade Ryssland under andra hälften av 1800-talet blivit den viktigaste handelspartnern, och exporten bestod förutom av jordbruksprodukter också av långt förädlade industriprodukter. Handeln västerut, med framför allt Storbritannien, bestod däremot av produkter från skogsindustrin. I bägge länderna utgjorde export av sågvirke basen för skogsindustrin, men pappers- och cellulosaindustrin växte också snabbt: i Sverige lät man bara under 1890-talet bygga 24 nya cellulosafabriker. I Sverige hade också metallindustrin blivit en viktig aktör från och med 1890-talet och i båda länderna var även textilindustrin viktig.¹¹⁴ Finlands pappersindustri växte också under 1890-talet till att bli en storindustri, tack vare den ryska marknaden, och samtidigt fylldes maskinverkstadsindustrins orderböcker av beställningar från öst. Denna handel upphörde helt i samband med ryska revolutionen och Finlands självständighetsförklaring. Kollapsen av utrikeshandeln var en svår prövning inte bara för Finlands ekonomi, utan också för demokratin – och en av anledningarna till att de som började bygga det självständiga Finlands utrikeshandelspolitik var representanter för exportindustrin.¹¹⁵

Sverige och Finland skiljer sig från varandra i fråga om naturresurser, men det finns också likheter. I båda länderna är naturresurserna begränsade och tyngdpunkten låg kring sekelskiftet 1900 på skogsresurserna. Sveriges traditionella exportvara, järnmalm, hade redan förlorat sin relativa andel, även om den fortfarande var viktig i slutet av 1800-talet. Skogsindustrins andel av Sveriges export var i början av 1890-talet cirka 45 procent.¹¹⁶ Förädlade produkter, inom skogsindustrin framför allt cellulosa och papper, och i Sverige även från maskinverkstadsindustrin, blev betydande inom exporten först under 1900-talets första år.¹¹⁷ Stora naturresurser (eller en stor befolkning) leder inte nödvändigtvis till välstånd och ekonomisk tillväxt; förmåga att effektivt ta till vara resurserna är en förutsättning för tillväxt.

Den första globaliseringsperioden baserade sig i hög grad på Storbritanniens kommersiella och ekonomiska övertag. Även i Sveriges och Finlands utrikeshandel var Storbritannien den viktigaste handelspartnern. Storbritanniens andel av Finlands utrikeshandel var på 1850-talet rentav 60 procent, 1890 ca 40 procent, men vid millennieskiftet inte mer än 11 procent. Vid samma tid ökade volymen

på Finlands export och den blev mångsidigare. Kring år 1900 var Rysslands och Storbritanniens andelar av Finlands export lika stora (29 procent), medan Sveriges export fortfarande dominerades av Storbritannien med 43 procent.¹¹⁸ Utan handeln med Storbritannien hade Finlands handelsbalans västerut varit negativ.¹¹⁹

Handeln med Ryssland var viktig för Finland ända fram till självständigheten och inbördeskriget; framför allt för textil-, pappers- och metallindustrin. Inom dessa branscher var man efter självständighetsförklaringen tvungen att hitta nya marknader i västra Europa.¹²⁰ Sverige hade inte ett likadant strukturellt problem, även om första världskriget och den därpå följande återgången till fredstid orsakade problem för utrikeshandeln.

I Sverige och Finland var man tvungen att hitta på sätt att svara på utmaningarna i den internationella ekonomin, eftersom nationella politiska institutioner inte kan stoppa, eller ens sakta ner verkningarna av en internationalisering,¹²¹ utan helt enkelt måste anpassa sig. På så sätt var den globala ekonomin en viktig drivkraft för demokratin, som kom att forma såväl de nordiska samhällena som andra samhällen. I Sverige vidtog man redan i slutet av 1880-talet de första protektionistiska åtgärderna, med vilka man försökte värja sig mot konkurrensen från tyska metallindustrin.¹²²

Sverige och Finland knöts till den internationella ekonomin inte bara genom utrikeshandeln, utan också genom utländska lån och direktinvesteringar. De svenska och finska företagen gjorde endast få utlandsplaceringar, men däremot flödade utländska investeringar in i slutet av 1800-talet. I båda länderna var det särskilt norrmännen, briterna och tyskarna som var aktiva.¹²³ De utländska investeringarna begränsades dock – framför allt försökte man skydda naturresurserna. Utländska investeringar avvisades redan före första världskriget; det handlade alltså inte om den protektionism som följde på kriget, utan var ett försök att svara på det tryck som internationaliseringen hade skapat.¹²⁴ I Sverige var gruvindustrin särskilt bekymmersam i slutet av 1800-talet, i Finland skogsresurserna. I slutet av 1890-talet var cirka 27 procent av den svenska kapitalintensiva gruvindustrin i utländsk ägo, medan andelen för skogsindustrin var 10 procent.¹²⁵ Frågan om de utländska investeringarna var ett politiskt hett ämne både i Sverige och i Finland i slutet av

1800-talet. Oron var densamma som hundra år senare: man ville behålla de inhemska resurserna i inhemska händer och man var rädd för multinationella aktörer och deras motiv. De multinationella företagen sågs i debatten som ett hot mot demokratin, eftersom de inhemska företagen inom den nationella kapitalismen bättre kunde ”kontrolleras” av staten.¹²⁶

Statens inkomster, utgifter och skulder

En växande offentlig sektor är typisk för demokratier, men en förutsättning för att en demokrati ska kunna utvecklas är samtidigt en fungerande stat och fungerande lokalförvaltning. Den offentliga makten kan i sin tur inte fungera utan ekonomiska resurser: i dag likväl som på 1890-talet behöver samhället inkomster för att finansiera sina utgifter. För drygt hundra år sedan hade den offentliga sektorn betydligt färre uppgifter än i dag, och därför också mindre behov av inkomster. Då såväl som nu fördelades den offentliga ekonomin mellan staten och ett lokalt självstyre. Samhällets uppgifter började dock bli fler i slutet av 1800-talet: utvidgningen av den offentliga sektorn var ett centralt steg mot en utveckling av demokratin. Samhället började också ta allt större ansvar för utbildning, hälsovård och social verksamhet – även om det rörde sig om små steg jämfört med utvecklingen under 1900-talet.

Både i Finland och i Sverige hade staten redan under den långa gemensamma historien haft en central roll i att bevaka medborgarnas rättigheter och trygga deras säkerhet. Inom ekonomin var statens roll framför allt att fungera som garant för äganderätten, vilket i sista hand möjliggjorde all ekonomisk verksamhet från jordbruk till storindustri och utrikeshandel.¹²⁷ Staten deltog också i stora infrastrukturprojekt, av vilka byggandet av järnvägen var det viktigaste i slutet av 1800-talet.¹²⁸ På lokal nivå bestod den offentliga sektorns utgifter ännu på 1890-talet främst av fattigvård, till viss del av utbildning och i städerna av förvaltning. På landsbygden sköttes förvaltningen ännu vid sekelskiftet 1900 i hög grad som förtroendeuppdrag.¹²⁹

Den offentliga sektorns utgifter i förhållande till bruttonationalprodukten var både i Sverige och i Finland rejält under 10 procent på 1890-talet, medan de vid millennieskiftet låg kring femtio pro-

cent. Statens inkomster byggde antingen på beskattning, tullar eller lån. Eftersom utgifterna var få, var också beskattningen låg – särskilt inkomst- och kapitalbeskattningen, eftersom beskattningen var inriktad på konsumtion. I Sverige var till exempel konsumtionsbeskattningens andel av beskattningen 75–85 procent i slutet av 1800-talet.¹³⁰ Före första världskriget kom en stor del av konsumtionsskatterna via tullarna, som hade en dubbel uppgift: att fylla statens kassa och att skydda industrin, som var under utveckling. Ännu på 1890-talet var skatteintäkternas andel av bruttonationalprodukten liten, i både Sverige och Finland låg den under 10 procent. Tullinkomsternas andel av bruttonationalprodukten var i Sverige som störst just under 1890-talet – men även då låg den på bara 2–3 procent. Ändå täckte tullinkomsterna 1890 över 50 procent av såväl Sveriges som Finlands statliga skatteinkomster – år 2000 var andelen bara 0,57 procent.¹³¹ Beskattningen ökade inte förrän på 1930-talet, i takt med att staternas utgifter ökade: vid millennieskiftet var skatteintäkternas andel i förhållande till bruttonationalprodukten i Sverige redan bland de högsta i världen.¹³²

Statens möjligheter att erbjuda medborgarna välstånd på 1890-talet byggde således direkt på de tullintäkter utrikeshandeln gav. Utrikeshandeln förlorade inte sin betydelse senare heller, men intäctsföringen till samhället och uppbyggnaden av välfärdstjänster skedde i mer komplicerade former genom inkomstbeskattning. Staten deltog också småskaligt i företagsverksamhet redan i slutet av 1800-talet, men i större omfattning först i början av 1900-talet. I Finland övergick vissa utländskt ägda företag i statens ägo efter självständigheten (Tornator, Enso-Gutzeit) och staten grundade också egna företag inom de strategiskt viktiga gruv- och kemiindustrierna (Outokumpu, Kemira).¹³³

I Finland såväl som i Sverige byggdes infrastrukturen upp under statens ledning. Det största projektet i bägge länderna var byggandet av järnväg. I Finland byggdes på 1890-talet 640 kilometer järnväg, medan det under 1860–1880-talen byggdes knappt 500 kilometer per decennium. Till exempel Kuusterä och Tarkka (2011) ser 1890-talet som slutpunkten för den på 1860-talet inledda offentliga satsningen på infrastrukturen och de samtidiga institutionella förnyelserna inom den ekonomiska lagstiftningen.¹³⁴ Sveriges stambanor

stod färdiga redan före 1890, men vissa centrala järnvägsförbindelser (såsom Saltsjöbanan) och den första eldrivna järnvägslinjen öppnades så sent som under 1890-talet.¹³⁵ Byggandet av järnvägen leddes i båda länderna av staten och man tog också rikligt med utlandslån för projektet.¹³⁶

Staternas växande utgifter täcktes med lån. I Finland var värdet på den långfristiga utlandsskulden i förhållande till bruttonationalprodukten 14 procent i början av 1890-talet och andelen steg från och med sekelskiftet. Statens andel av denna var betydande, även om den privata sektorns lån också är inräknade i skulden.¹³⁷

Finlands och Sveriges ställning i förhållande till den internationella ekonomin kan även granskas ur den internationella lånemarknadens synvinkel. Demokratier under utveckling har i den tidigare forskningslitteraturen setts som potentiella problem på den internationella kreditmarknaden, vilket kan försvåra deras chanser att ta upp lån.¹³⁸ Både Finland och Sverige fick trots det lån på den internationella kreditmarknaden i slutet på 1800-talet – och med förmånliga villkor. Finlands självständighetsförklaring ledde dock till att räntorna på de lån som erbjöds staten höjdes och förblev höga i decennier.¹³⁹ Det tog alltså lång tid för det självständiga Finland att bygga upp förtroendet hos de internationella lånegivarna.

Det organiserade samhället och ekonomin

Den ekonomiska tillväxten och strukturförändringen ledde till att samhället organiserades på ett nytt sätt. Det industriella arbetet koncentrerades till allt större enheter, vilket oundvikligen ledde till en hierarkisk struktur. Urbaniseringen, liksom utvecklingen av skolsystemet, hälsovården och den sociala tryggheten, förutsatte nya strukturer. I och med den ekonomiska omvälvningen övergick länderna vid sekelskiftet 1900 till att bli organiserade samhällen. Den merkantila köpmannakapitalismen fick ge vika för industrikapitalismen. De finansiella institutionerna växte vid sidan av industrin och gav upphov till finanskapitalismen. Andelsverksamheten gav mindre bemedlade möjligheter till såväl produktion (framför allt inom jordbruket) som konsumtion (handel). Hela denna omvandling kan beskrivas med begreppet organiserad kapitalism.¹⁴⁰

Jämsides med industrialiseringen och urbaniseringen byggde man upp samhällstjänster på såväl statlig som lokal nivå. I detta arbete deltog de nya intressegrupper som etablerats i och med det industrialiserade samhället och som började organisera sig i egna föreningar. Storindustriägarna hade ofta direkt inflytande över såväl lokalt som nationellt beslutsfattande¹⁴¹ och vid sidan av dem började arbetstagarnas egna intressegrupper och representanter för det agrara samhället träda fram.¹⁴² Förutom politiska och ideologiska intressen låg också ekonomiska motiv bakom uppkomsten av både fackföreningsrörelser och politiska partier. I Sverige bildades till exempel fackförbundens centralorganisation, LO, 1898 och i Finland grundades FFC (fi. SAK) 1907 – även om den så kallade wrightska arbetarrörelsen hade vuxit sig stark redan under 1890-talet i Finland.¹⁴³ Organiseringen inom fackföreningsrörelsen spelade onekligen en central roll för den senare demokratiutvecklingen och kravet på rösträtt i båda länderna. Att denna organisering skedde på 1890-talet, beror i sin tur framför allt på den ekonomiska omvälvning som skedde just då.

De ekonomiska aktörerna spelade en central roll när det finska och det svenska samhället sökte sina former. I Finland blev självständigheten en brytpunkt emedan ekonomiska aktörer var med och påverkade uppbyggandet av de demokratiska institutionerna. I Sverige byggde man samtidigt upp ett liknande system. På detta sätt formades i bägge länderna på 1920-talet ett förkorporativistiskt system, där arbetsgivare samarbetade med staten – arbetskraften kom senare med i systemet, på 1930-talet. Samtidigt skapades den för Norden typiska samarbetsmodellen, som var i bruk ända tills EU:s bestämmelser kullkastade den. Typiskt för denna kooperativa kapitalism var ett tätt samarbete och karteller inom branscher och mellan företag.¹⁴⁴ Såsom Timo Kauppinen (1992, 2005) har visat, utvecklades ländernas arbetsmarknadsmodell på liknande sätt.¹⁴⁵ Korporativismen hade djupa rötter i det svenska och det finska samhället, även om det tredelade förbundet mellan arbetstagare, arbetsgivare och staten konkretiserades först på 1930-talet.¹⁴⁶ Bakgrunden var den ekonomiska och samhälleliga utvecklingen på 1920-talet (och redan tidigare). En utlösande faktor för ett fördjupat samarbete blev slutligen depressionen i början av 1930-talet, som särskilt påverkade

jordbruket. På detta sätt influerade världsekonomin utvecklingen av den korporativa demokratin på ett centralt sätt.¹⁴⁷

Både i Finland och i Sverige byggde man vid sekelskiftet 1900 ett nytt kapitalistiskt system. Rötterna fanns visserligen djupt i tidigare perioder, men nu fick utvecklingen luft under vingarna av såväl den ekonomiska utvecklingen och strukturförändringen i hemlandet, som av förändringarna i den internationella ekonomin. I bägge länderna hade man sedan mitten av 1800-talet avvecklat merkantilistiska regelverk från tidigmodern tid. Detta innebar slutet på ett ekonomiskt system byggt på ståndsprivilegier – även om släkter som byggt upp sin förmögenhet och sina företag under ståndsprivilegiernas tidevarv fortsatte att vara inflytelserika aktörer inom näringslivet ännu under en lång tid framöver. Under tidsperioden övergick man från köpmannakapitalism till industrikapitalism; tidigare hade handelshusens ägare varit de centrala ekonomiska aktörerna, nu var det i stället industriföretagens ledare som tog över den rollen. Väldigt ofta rörde det sig dock om samma individer: köpmannaborgare eller deras familjemedlemmar, som gjort kapitalplaceringar i industrin.

Sekelskiftet 1900 har beskrivits som en ”formativ period”, då institutionella strukturer som var viktiga för den ekonomiska verksamheten fastställdes och förblev relativt oförändrade fram till inträdet i EU. Vid sekelskiftet fastställdes bland annat gränser för äganderätten för både utländska placerare och inhemska företag.¹⁴⁸ I Finland definierades också begränsningar för handelspolitiken genast efter självständigheten.¹⁴⁹ Företagen skapade sinsemellan allt tätare nätverk och bildade såväl officiella som inofficiella karteller. Genom kartellerna försökte man skaffa sig fördelar på både den inhemska och den utländska marknaden. Ett uttryck för det kooperativa näringslivet var också bildandet av andelslag inom olika branscher. Om kartellerna var något som närmast storföretagarna och bankerna sysslade med, var andelslagen snarare ett uttryck för konsumenters och producenters – enskilda medborgares – verksamhet.¹⁵⁰ Tanken var dock densamma: genom förenade krafter kunde mera uppnås. För demokratiseringen spelade andelslagen en särskilt viktig roll, eftersom de inkluderade ett stort antal människor i organiserad verksamhet. Samarbetet, inte bara mellan företag, utan också mellan företag

och samhällsaktörer, sökte och fann sina etablerade former i bägge länderna. Man trädde in i den kooperativa kapitalismens tidevarv.¹⁵¹

De etablerade relationerna mellan samhället och företagsvärlden förutsatte att inte bara samhället utan också företagsfältet utvecklades. I slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet växte och organiserade sig stora företag i både Sverige och Finland. Också nya företag uppkom: till exempel grundades i Sverige på 1890-talet flera företag såsom AGA, ASEA, LM Ericsson, Separator och SKF, vars betydelse för utvecklingen under 1900-talet inte kan överskattas. Förutom industrin utvecklades också den finansiella sektorn: affärsbankernas antal ökade i bägge länderna och det gjorde även antalet krediter som beviljades företag och privatpersoner. I Sverige grundades till exempel femtio banker mellan 1896 och 1910.¹⁵² Trots att aktiebolagslagen hade trätt i kraft i båda länderna redan decennier tidigare, befästes aktiebolaget som bolagsform i företagsvärlden först i slutet av århundradet. Aktiemarknaden utvecklades jämsides med att finansiella institut tog form. Företagsfältets expansion, och det faktum att det var lättare att få finansiering, gav i sin tur näring åt den ekonomiska tillväxten, sysselsatte svenskar och finländare inom industrin och byggandet av industrin – och var en del av strukturförändringen på vägen mot demokrati.¹⁵³ Informationsförmedling var också en av de snabbast växande företagsformerna i slutet av 1800-talet och dess betydelse som en främjare av demokrati kan inte ifrågasättas. Nya tidningar grundades i båda länderna och deras läsare blev allt fler i takt med att välståndet ökade.¹⁵⁴

Tänk om ... och slutledning

Den ekonomiska och tekniska utvecklingen kom att leda Sverige och Finland mot en samhällelig nyorganisering, som i bägge länderna tog sig uttryck i en utveckling som senare har betraktats som en demokratisering. Ekonomin var alltså en av drivkrafterna bakom demokratiseringen. I detta kapitel har Sveriges och Finlands demokratiutveckling granskats ur den inhemska och den internationella ekonomins synvinkel. Utgångspunkten är att demokratin i sin nuvarande form etablerades i Sverige och Finland i början av 1900-talet i samband med att allmän och lika rösträtt infördes. På detta sätt

lade den ekonomiska utvecklingen under 1890-talet grunden för den senare utvecklingen.

Å ena sidan bekräftar kapitlet tidigare forskares uppfattning om att ekonomisk tillväxt är en förutsättning för demokratiseringen. Å andra sidan öppnar kapitlet också för intressant vidare forskning. Finland låg nämligen klart efter Sverige på 1890-talet i fråga om ekonomisk tillväxt, mätt på vilken skala som helst, men ändå var demokratiutvecklingen i början av 1900-talet till och med snabbare i Finland än i Sverige. Mätt i bruttonationalprodukt, förväntad livslängd, läskunnighet och utbildning, var utvecklingen i Finland år 1913 till exempel klart långsammare än i Sverige, även om man hade knappt in på försprånget. Vid millennieskiftet låg länderna däremot, mätt enligt dessa kriterier, på ungefär samma nivå.¹⁵⁵

Eftersom utvecklingen i Finland och Sverige skedde i olika takt, kan inte ekonomin ensam förklara demokratiseringen. Ekonomin hängde också samman med såväl geopolitiken som den politiska kulturen. Dessa påverkade slutligen ekonomin i Sverige och Finland på mycket liknande sätt. Anledningen till detta var att båda ländernas institutionella system i grund och botten var likadant, eftersom det byggde på den långa gemensamma historien före Finlands tid under ryskt styre. Därför kan man också anta att Finland och Sverige i början av 1800-talet stod varandra närmare ekonomiskt sett än vad de gjorde i slutet av 1800-talet, då man brukar hävda att Finlands ekonomiska och samhällsliga utveckling tog fart. Visst tog den fart, men betydligt blygsammare än i de västliga grannländerna. I och med utvecklingen av demokratin – eller oberoende av den – närmade sig de två länderna varandra på nytt ekonomiskt och samhällsligt under 1900-talet.

Betraktade på avstånd ger 1890-talets Sverige och Finland intryck av att vara mycket lika varandra, men en närmare granskning avslöjar också skillnader.¹⁵⁶ Finland blev inte självständigt förrän 1917, vilket också påverkar jämförelsen. Även om de båda ländernas välstånd per capita i slutet av 1800-talet släpade efter världens ledande ekonomier, knappade de båda in på försprånget. Finland knappade in också på Sveriges ekonomiska försprång. Finland kunde till och med vara raskare i vändningarna kring sekelskiftet, vilket förklarar den snabba demokratiseringsprocessen. Men landet var ännu

inte redo för demokrati, och det ledde till inbördeskriget 1918, vilket också det visade sig vara ett prov på samverkan mellan tre drivkrafter: den internationella handeln hade kraschat och den inhemska ekonomin stod på randen till en katastrof, inbördeskriget var ur geopolitisk synvinkel en del av en större europeisk konflikt och slutligen var det den inhemska politiska kulturen som drev samhället mot en intern konflikt.

Ekonomisk tillväxt, stabilitet och välstånd är nödvändiga byggestenar i en demokrati, men de kan inte ensamma förklara en demokratisering, utan är sammanlänkade med två andra drivkrafter – den politiska kulturen och geopolitiken. Så var fallet även i Sverige och Finland.

Noter

- 1 Eloranta & Ojala, "Suomen talous kansainvälisessä vertailussa", passim.
- 2 Mokyr, "Successful Small Open Economies", s. 8–12.
- 3 Fukuyama, *Political order*, passim.
- 4 Porter, *Competitive advantage of nations*, passim.
- 5 T.ex. Fellman et al., *Creating Nordic Capitalism*, passim; Kettunen "The Nordic welfare state in Finland", s. 225–247.
- 6 För en sammanfattning av hungersnödstolkningar, se Voutilainen, *Poverty*, s. 50–73.
- 7 En del forskare, såsom Kenneth Pomeranz (2000), betonar den stora divergensen, världshistoriens differentiering i synnerhet mellan de österländska och västerländska kulturerna, nationerna och ekonomierna. Andra betonar den tilltagande konvergensen som har fortsatt framför allt de senaste tusen åren genom utbredningen av religioner (speciellt kristendomen och islam), expanderingen av den internationella handeln och produktionen, samt den internationella politiken. Se Northrup, "Globalization", s. 249–267; Pomeranz, *The Great Divergence*; O'Brien, "Historiographical Traditions", s. 3–39.
- 8 Se särskilt Williamson & O'Rourke, *Globalization and History*; Williamson, "Globalization, Convergence, and History", s. 277–306.
- 9 Se särskilt McNeill, "The Rise of the West", s. 1–21.
- 10 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 147; Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*.
- 11 Chandler, "Organizational capabilities", s. 79–100.
- 12 Kryger Larsen (ed.), *Convergence?*.
- 13 David, "Clio", s. 332–337.
- 14 Gerschenkron, *Economic backwardness*, passim; Abramovitz, "Catching up", s. 385–406.
- 15 Se "Inledning" i detta verk.
- 16 Om ekonomins och samhällets gemensamma evolution, se framför allt Murmann, *Knowledge and competitive advantage*.
- 17 Se framför allt Rothstein, "Explaining Swedish corporatism", s. 173–191.
- 18 Om diskussionen, se Karvonen, *Demokratisering*, s. 28–46. – Se också särskilt Przeworski, *Democracy and the market*; Przeworski, "Democracy and Economic Development". – Se även Przeworski, *Capitalism and social democracy*; Przeworski ja Limongi, "Political regimes", s. 51–69. – I diskussionen under 2000-talet har länder där en ekonomisk utveckling inte har lett till demokratisering lyfts fram i diskussionen. T.ex. Gat et al., "Which Way"; Bueno de Mesquita & Downs, "Development and democracy"; Inglehart & Welzel, "How Development Leads to Democracy".
- 19 Friedman, *Capitalism and freedom*. – Se även Lipset, "Some social requisites of democracy", s. 75.
- 20 Giddens, *The consequences of modernity*.
- 21 Se "Politiska kulturer 1430–1930" i detta verk.
- 22 Se t.ex. Schumpeter, *Capitalism, socialism and democracy*.
- 23 Denna ståndpunkt kritiserar av bl.a. Lindert, *Growing Public*.
- 24 North, *Institutions*, passim; Olson, *The logic of collective action*. Se även

- North, Wallis & Weingast, *Violence and social orders*. – För den institutionella ekonomihistoriens första finländska tillämpning, se Lamberg & Ojala, *Uusi institutionaalinen taloushistoria*.
- 25 Allen, "The Great divergence", s. 411–447.
- 26 McCloskey, "The Great Enrichment", s. 6–18.
- 27 Acemoglu & Robinson, "Why did the West extend franchise?", s. 1167–1199; Acemoglu & Robinson, *Economic origins*. Se även Lipset, "Some social requisites of democracy", s. 69–105; Lipset, *Political man*, s. 45–76; Acemoglu & Robinson, "Paths to Inclusive Political Institutions", s. 3–50.
- 28 Acemoglu, Robinson & Woren, *Why nations fail*.
- 29 Foldovari & Katalin, "Political institutions since 1820", s. 159–178. – Om äganderättens betydelse och samband med medborgarnas välbefinnande, se t.ex. Weingast, "Economic role of political institutions", s. 1–31.
- 30 Weingast, "Exposing", s. 1–14. – Äganderätten kan också garanteras av någon annan tredje part, historiskt sett t.ex. av en stadsstat eller en organiserad sammanslutning (såsom Hansan eller maffian).
- 31 Przeworski & Limongi, "Political regimes", s. 51–69.
- 32 Lindert, *Growing Public*, s. 227.
- 33 T. ex. Kunnas, "Human capital in Britain", s. 1–24; Allen, "American exceptionalism", s. 309–350; Kokkinen, *On Finland's Economic Growth*, s. 129–139.
- 34 Se t.ex. Przeworski, "Democracy and Economic Development".
- 35 Se framför allt Fellman et al., *Creating Nordic Capitalism*; Ojala & Karonen, "Business", s. 92–125.
- 36 Se t.ex. Stenlås, *Den inre kretsen*, passim; Glete, *Nätverk i näringslivet*, passim; Ojala et al., "Hyvä paha sosiaalinen pääoma", s. 13–33.
- 37 Chandler, *Scale and Scope*, passim.
- 38 Lamberg, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa*, passim.
- 39 Se särskilt Whitley (ed.), *European business systems*.
- 40 Kuisma, "Government action", s. 242–268.
- 41 Esping-Andersen, *The Three Worlds of welfare capitalism*, passim.
- 42 Se t.ex. Lamberg, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa*; Skippari, *Evolutionary patterns*, passim. – I Sverige diskuterades samtidigt å ena sidan hur man skulle kunna effektivisera handeln och den ekonomiska relationen med de Baltiska länderna, å andra sidan försökte man utnyttja det faktum att Ryssland och Sovjetunionen drabbats av handelsrestriktioner. Marklund, "A Swedish *Drang nach Osten*?", s. 223–248.
- 43 Eloranta & Kauppila, "Guns and Butter", s. 216–243. – Se även Ferguson, *The Cash Nexus*, passim; Tilly, *Coercion, Capital and European States*, s. 96–98; Lindert, *Growing Public*.
- 44 För bruttonationalproduktsuppskattningen, se Bolt, Timmer & van Zanden, "Gdp per Capita", s. 57–72; Maddison, *The World Economy* och Maddison-projektets webbplats: <http://www.ggd.net/maddison/maddison-project/home.htm>.
- 45 Om medellängder i Europa, se Baten & Blum, "Why are you tall", s. 144–165 och om det material som här har använts, se Baten & Blum, "Human height since 1820", s. 117–137.
- 46 I ginikoefficienten innebär 100 = fullständiga inkomstskillnader (en har alla

- inkomster) och o = inga inkomstskillnader alls (alla har samma inkomster). Inom forskningen finns motstridiga uppfattningar om inkomstskillnaderna i Finland och Sverige under andra hälften av 1800-talet. Det grundläggande budskapet i olika undersökningar är dock detsamma: de stora inkomstskillnaderna i slutet av 1800-talet började sjunka under 1900-talet. För det material som har utnyttjats, se Moatsos et al., "Income inequality since 1820", s. 199–216.
- 47 Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*.
- 48 Hjerppe & Jalava, "Economic growth", s. 43.
- 49 McCloskey, "The Great Enrichment".
- 50 Mokyr, "Preface"; Weingast, "Exposing", s. 1–14.
- 51 Edvinsson, "Testing demand approach"; Eloranta & Ojala, "Suomen talous kansainvälisessä vertailussa" – T.ex. Schön ser just 1890-talet som det årtionde då Sveriges snabba industrialisering och ekonomiska tillväxt fick sitt genombrott. Se Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 220.
- 52 Kryger Larsen (ed.), *Convergence?*; Iversen & Thue, "Introduction", s. 10.
- 53 T.ex. Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 30–31, 111; Ojala & Nummela, "Feeding Economic Growth", s. 65–91; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 224.
- 54 Se även "Geopolitik och identitet 1890–1930" och "Politiska kulturer 1430–1930" i detta verk.
- 55 Sjögren, "Welfare capitalism", s. 33–34; Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 107; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, 226–227.
- 56 Hjerppe, *Suomen talous*, s. 45.
- 57 Sjögren, "Welfare capitalism", s. 23–24.
- 58 Fellman, "Growth and investment", s. 141–142.
- 59 Uljas, *Hyvinvointivaltion läpimurto*; Kuusi, *60-luvun sosiaalipolitiikka*; Kettunen, "The Nordic welfare state in Finland", s. 225–247.
- 60 Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 222.
- 61 Informationen har hämtats ur Clio Infrast material, <https://www.clio-infra.eu/> (hämtad 13.9.2016).
- 62 Layton, *The Evolution of Upper Norrland's Ports*.
- 63 Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 234–235.
- 64 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 111–113; Hjerppe, *Suomen talous*, s. 85.
- 65 Karvonen, *Demokratisering*, s. 29. För en diskussion om utnyttjande av sociala begåvningar på makronivå, se särskilt Abramovitz, "Catching up", s. 385–406 och på företagsnivå Teece, "Explicating dynamic capabilities", s. 1319–1350.
- 66 van Leeuwen & van Leeuwen-Li, "Education since 1820", s. 97; Kokkinen, *On Finland's Economic Growth*; Kunnas, "Human capital in Britain"; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 213–215.
- 67 Se t.ex. Cappelli, "One size that didn't fit all", s. 311–343.
- 68 Se framför allt van Leeuwen & van Leeuwen-Li, "Education since 1820", s. 87–100.
- 69 Kunnas, "Human capital in Britain", s. 1–24.
- 70 van Leeuwen & van Leeuwen-Li, "Education since 1820", s. 88.
- 71 Allen, "American exceptionalism", s. 309–350.
- 72 Johansson, *The History of Literacy in Sweden*, s. 59–61, 66. – Folkskola infördes i Sverige 1842.

- 73 Se t.ex. Karvonen *Demokratisering*, s. 29. Se även Galambos, "Emerging organizational synthesis", s. 279–290; Galambos, "Technology", s. 471–493.
- 74 van Leeuwen & van Leeuwen-Li, "Education since 1820", s. 88.
- 75 Crafts, "The Human Development Index", s. 306. – Crafts omtvistade siffror baserar sig för Finlands del på Myllyntaus (1991) och för Sveriges del på Johanssons (1977) undersökningar. Se Myllyntaus, "Luku- ja kirjoitustaito", s. 116–121; Johansson, *The History of Literacy in Sweden*, s. 59, 66.
- 76 Johansson, *The History of Literacy in Sweden*, s. 58–66.
- 77 Johansson, *The History of Literacy in Sweden*, s. 58–72.
- 78 van Leeuwen & van Leeuwen-Li, "Education since 1820", s. 95–96. – Skoltiderna har hämtats ur Clio Infra-projektets material, <https://www.clio-infra.eu/>.
- 79 Schön, *Maailman taloushistoria*, s. 35.
- 80 Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 233.
- 81 Eloranta & Ojala, "Suomen talous kansainvälisessä vertailussa"; Hjerpe, *Suomen talous*; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 227.
- 82 Magnusson, *An Economic History of Sweden*; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 24, 33, 223. Lindmark & Andersson, "An historical wealth assessment", s. 122–137; Waldenström, "The national wealth of Sweden", s. 36–54; Edvinsson, *Growth, Accumulation, Crisis*.
- 83 Lipset, "Some social requisites of democracy". Se även Karvonen, *Demokratisering*, s. 31–32.
- 84 Nummela, "Income inequality", s. 261.
- 85 Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 234.
- 86 För en sammanfattning, se t.ex. Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 139–140, 177.
- 87 T.ex. Thompson, *The Making of English Working Class*. – För en finsk anpassning, se Haapala, *Tehtaan valossa*.
- 88 Se t.ex. Ojala & Lamberg, "Challengers", s. 107–139.
- 89 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 113, 157; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 225–226.
- 90 Eloranta & Ojala, "Suomen talous kansainvälisessä vertailussa"; Hannikainen & Heikkinen, "Labour market", s. 169.
- 91 Ojala, Pehkonen & Eloranta, "Desertions in nineteenth-century shipping", s. 122–140; Ojala, Frigren & Eloranta, "Lönade det sig att gå till sjöss?", s. 434–461.
- 92 Uotila, *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä*; Marttila, "Social structures defined by occupation", s. 640–663.
- 93 Ojala & Pehkonen, "Ammattiryhmittäiset palkat", s. 167–181.
- 94 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 157–158; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 209, 211–213, 241–246.
- 95 Myllyntaus, "Transfer of Electrical Technology to Finland", s. 309–311.
- 96 Fritz, "Shipping in Sweden", s. 147–160; Kaukiainen, "The transition from sail to steam", s. 161–184.
- 97 Kivinen, Jussi, *Sisävesien mikrotonnisto*.
- 98 Hjerpe, *Suomen talous*, s. 95–99; Kranz, *Utrikeshandel*, s. 27–28; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 235–237.

- 99 Reis, "How poor was European periphery", s. 17–44.
- 100 de Vries, "Industrial Revolution and Industrious Revolution", s. 249–270; de Vries, *Industrious Revolution*, s. 26, 71, 257, 261; Ogilvie, Küpker & Maegraith, "Household Debt", s. 134–167; Clark & van der Werf, "Work in Progress?", s. 830–843.
- 101 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 111.
- 102 Se framför allt Hemminki, *Vauraus, luotto, luottamus*; Dribe & van de Putte, "Marriage seasonality", s. 1123–1146; Rönnbäck, "Early Modern Consumer Revolution", s. 177–197; Hutchison, "An Industrious Revolution in Norway?", s. 4–26.
- 103 Hjerppe, *Suomen talous*, s. 136; Kranz, *Utrikeshandel*, s. 32–34; Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 113; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 239.
- 104 Turunen, *Konkurssi*.
- 105 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 130; Hjerppe, *Suurimmat yritykset Suomen teollisuudessa*, s. 34.
- 106 Hjerppe, *Suomen talous*, s. 148–151; Kranz, *Utrikeshandel*, s. 152.
- 107 För den exportbaserade tillväxten, se framför allt North & Thomas, *The rise of the western world*; North, "Location theory", s. 243–258; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 34–37.
- 108 Pomeranz, *The Great divergence*; O'Brien, "Historiographical Traditions", s. 3–39.
- 109 Reis, "How poor was the European periphery before 1850".
- 110 Salmon, *Scandinavia and the Great Powers*, s. 5.
- 111 Eloranta & Ojala, "Suomen talous kansainvälisessä vertailussa"; Hjerppe, *Suomen talous*, s. 134.
- 112 Kuusterä & Tarkka, *Suomen Pankki*, s. 322.
- 113 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 117; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 238.
- 114 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 122–130.
- 115 Lamberg, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa*; Heikkinen, *Paperia maailmalle*; Hjerppe, *Suomen talous*, s. 140–143.
- 116 Salmon, *Scandinavia and the Great Powers*, s. 7.
- 117 Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 237–239.
- 118 Salmon, *Scandinavia and the Great Powers*, s. 9–10.
- 119 Se RICardo (Research on International Commerce), databas för världshandeln ca 1800–1938, <http://ricardo.medialab.sciences-po.fr> (hämtad 8.11.2016).
- 120 Heikkinen, *Paperia maailmalle*.
- 121 Väyrynen, *Globalisaatio*, s. 9.
- 122 Sanders, Sandvik & Storli, "Dealing with globalisation", s. 1213.
- 123 Sanders, Sandvik & Storli, "Dealing with globalisation", s. 1216; Hjerppe & Ahvenainen, "Foreign Enterprises", s. 288.
- 124 Hjerppe, *Suomen talous*, s. 138; Sanders, Sandvik & Storli, "Dealing with globalisation", s. 1210–1235.
- 125 Sanders, Sandvik & Storli, "Dealing with globalisation", s. 1214, 1227.
- 126 Sanders, Sandvik & Storli, "Dealing with globalisation", s. 1226–1228.
- 127 Karonen, *Pohjoinen suurvalta*; Weingast, "Exposing".

- 128 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 113.
- 129 Hjerppe, *Suomen talous*, s. 111.
- 130 Stenkula, "Taxation of Goods and Services", s. 181.
- 131 Stenkula, "Taxation of Goods and Services", s. 192–195; Hjerppe, *Suomen talous*, s. 119; Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 188–189. – Om beskattningsförfarande i allmänhet, se Tilly, *Coercion, Capital and European States*, s. 87–90.
- 132 Henrekson & Stenkula, "Swedish Taxation", s. 1–11; Eloranta & Kauppila, "Guns and Butter", s. 227; Stenkula, "Taxation of Goods and Services", s. 183–184.
- 133 Hjerppe, *Suomen talous*, s. 120.
- 134 *Finlands järnvägsstatistik 2010*; Kuusterä & Tarkka, *Suomen Pankki*, s. 323.
- 135 *Bantrafik 2015*, <https://www.trafa.se/globalassets/statistik/bantrafik/bantrafik/2009-2015/2015/bantrafik-2015.pdf>, se även <http://www.jarnvag.net/>; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 159–163.
- 136 Arola, *Foreign capital and Finland*, s. 117.
- 137 Hjerppe, *Suomen talous*, s. 138.
- 138 Freeman, Carroll & Hannan, "The liability of newness", s. 692–710; Singh, Tucker & House, "Organizational legitimacy", s. 171–193.
- 139 Arola, *Foreign capital and Finland* – se även Ferguson, *The Cash Nexus*.
- 140 Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 178; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 215–216.
- 141 Lamberg, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa*; Söderpalm, *Storföretagarna och det demokratiska genombrottet*.
- 142 Tilly, *Coercion, Capital and European States*, s. 99–102.
- 143 Bergholm, *SAK:n historia*, s. 7, 10; Magnusson, *An Economic History of Sweden*, s. 185; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 222–223.
- 144 Chandler, *Scale and Scope*.
- 145 Kauppinen, *Transformation of Labour Relations*; Kauppinen, *Suomen työmarkkinamalli*.
- 146 Rothstein, "Corporatism and Reformism", s. 295–311; Rothstein, "State structure", s. 149–171.
- 147 Swenson, *Capitalists against markets*; Rothstein, "Explaining Swedish corporatism", s. 173–191.
- 148 Sanders, Sandvik & Storli, "Dealing with globalisation", s. 1210–1235.
- 149 Se t.ex. Lamberg, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa*.
- 150 Se t.ex. Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 264–265.
- 151 Ojala & Karonen, "Business".
- 152 Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 257.
- 153 Kuusterä & Tarkka, *Suomen Pankki*, s. 321–326; Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 220–222, 256–264.
- 154 Schön, *En modern svensk ekonomisk historia*, s. 246–250.
- 155 Crafts, "The Human Development Index", s. 310.
- 156 För en jämförelse, se framför allt Osinsky & Eloranta, "Longitudinal comparative historical analysis", s. 10–17.

- Tunander, Ola, "Swedish Geopolitics. From Rudolf Kjellén to a Swedish 'Dual State'", *Geopolitics* 10, 2005:3.
- Tunander, Ola, "Swedish-German Geopolitics for a New Century Rudolf Kjellén's 'The State as a Living Organism'", *Review of International Studies* 27, 2001:3.
- Tuomi, Osmo, *Uusi geolitiikka. Geopoliittisen perspektiivin soveltuvuus kansainvälisen politiikan tulkintaan maailman ja ajattelutapojen muuttuessa*, Helsinki: Gaudeamus 1996.
- Vares, Vesa, *Kuninkaan tekijät. Suomalainen monarkia 1917–1919 – myytti ja todellisuus*, Helsinki: WSOY 1998.
- Wolke, Lars Ericson, *Svensk militärmakt. Strategi och operationer i svensk militärhistoria under 1 500 år*, ny, rev. uppl., Stockholm: Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek, Försvarshögskolan 2009.
- Väyrynen, Tarja, "Valtioiden sisäiset konfliktit ja rauhaanpalaamisen ongelmat. Rauhantutkimuksen teoreettiset ja eettiset lähtökohdat", Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.), *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*, Historiallinen Arkisto 124, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Ylikangas, Mikko, *Mainio pikku sota. Brittilentäjät Suomessa 1919*, Jyväskylä: Atena 2016.
- Åselius, Gunnar, *The "Russian menace" to Sweden. The belief system of a small power security elite in the age of imperialism*, Stockholm: Stockholms universitet 1994.

**JARI OJALA, MATTI ROITTO & PETRI KARONEN:
TILLVÄXT OCH DEMOKRATI, s. 151–188**

Litteratur

- Abramovitz, Moses, "Catching up, forging ahead, and falling behind", *The Journal of Economic History* 46, 1986:2.
- Acemoglu, Daron & James A. Robinson, "Why did the West extend the franchise? Democracy, inequality, and growth in historical perspective", *The Quarterly Journal of Economics* 115, 2000:4.
- Acemoglu, Daron & James A. Robinson, *Economic origins of dictatorship and democracy*, Cambridge: Cambridge University Press 2005.
- Acemoglu, Daron & James A. Robinson, "Paths to Inclusive Political Institutions", Jari Eloranta et al. (eds.), *Economic History of Warfare and State Formation*, Singapore: Springer 2016.
- Acemoglu, Daron, James A. Robinson & Dan Woren, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, New York: Crown Business 2012.
- Allen, Robert C., "The Great Divergence in European Wages and Prices from the Middle Ages to the First World War", *Explorations in Economic History* 38, 2001:4.
- Allen, Robert C., "American exceptionalism as a problem in global history", *The Journal of Economic History* 74, 2014:2.

- Arola, Mika, *Foreign capital and Finland. Central government's first period of reliance on international financial markets, 1862–1938*, Helsinki: State Treasury 2006.
- Bantrafik 2015, <https://www.trafa.se/globalassets/statistik/bantrafik/bantrafik/2009-2015/2015/bantrafik-2015.pdf>.
- Baten, Joerg & Matthias Blum, "Why are you tall while others are short? Agricultural production and other proximate determinants of global heights", *European Review of Economic History* 18, 2014:2.
- Baten, Joerg & Matthias Blum, "Human height since 1820", Jan Luiten van Zanden et al. (eds.), *How Was Life? Global Well-being since 1820*, Paris: OECD 2014.
- Bergholm, Tapio, *SAK:n historia*, Helsinki: SAK 2013.
- Bolt, Jutta, Marcel Timmer & Jan Luiten van Zanden, "Gdp per Capita since 1820", Jan Luiten van Zanden et al. (eds.), *How Was Life? Global Well-being since 1820*, Paris: OECD 2014, s. 57–72.
- Bueno de Mesquita, Bruce & George W. Downs, "Development and democracy", *Foreign Affairs* 84, 2005:5.
- Cappelli, Gabriele, "One size that didn't fit all? Electoral franchise, fiscal capacity and the rise of mass schooling across Italy's provinces, 1870–1911", *Cliometrica* 10, 2016:3.
- Chandler, Alfred D. Jr., *Scale and Scope. The dynamics of industrial competition*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1990.
- Chandler, Alfred D. Jr., "Organizational capabilities and the economic history of the industrial enterprise", *The Journal of Economic Perspectives* 6, 1992:3.
- Clark, Gregory & Ysbrand van der Werf, "Work in Progress? The Industrious Revolution", *The Journal of Economic History* 58, 1998:3.
- Clio Infra-projektet, <https://www.clio-infra.eu/> (hämtad 13.9.2016).
- Crafts, Nicholas F., "The Human Development Index and changes in standards of living. Some historical comparisons", *European Review of Economic History* 1, 1997:3.
- David, Paul. A., "Clio and the Economics of QWERTY", *The American Economic Review* 75, 1985:2.
- Dribe, Martin & Bart van de Putte, "Marriage seasonality and the industrious revolution: southern Sweden, 1690–1895", *The Economic History Review* 54, 2012:3.
- Edvinsson, Rodney, *Growth, Accumulation, Crisis: With New Macroeconomic Data for Sweden 1800–2000*, Stockholm: University of Stockholm 2005.
- Edvinsson, Rodney, "Testing the demand approach to reconstruct pre-industrial agricultural output", *Scandinavian Economic History Review* 64, 2016:3.
- Eloranta, Jari & Jari Kauppila, "Guns and Butter. Central Government Spending in the 20th Century", Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Eloranta, Jari & Jari Ojala, "Suomen talous kansainvälisessä vertailussa", Pertti Haapala & Matti Hannikainen (toim.), *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*, Tampere: Vastapaino 2018.
- Esping-Andersen, Gösta, *The Three Worlds of welfare capitalism*, Princeton, N.J.: Princeton University Press 1990.
- Fellman, Susanna, "Growth and investment: Finnish capitalism, 1850s–2005",

- Susanna Fellman et al. (eds.), *Creating Nordic Capitalism. The Business History of a Competitive Periphery*, New York: Palgrave Macmillan 2008.
- Fellman, Susanna et al. (eds.), *Creating Nordic Capitalism. The Business History of a Competitive Periphery*, New York: Palgrave Macmillan 2008.
- Ferguson, Niall, *The Cash Nexus: Economics and Politics from the Age of Warfare Through the Age of Welfare, 1700–2000*, London: Basic Books 2002.
- Finlands järnvägsstatistik 2010, Helsingfors: Banförvaltningscentralen 2010.
- Foldovari, Peter & Katalin Buzasi, "Political institutions since 1820", Jan Luiten van Zanden et al. (eds.), *How Was Life? Global Well-being since 1820*, Paris: OECD 2014.
- Freeman, John, Glenn R. Carroll & Michael T. Hannan, "The liability of newness: Age dependence in organizational death rates", *American Sociological Review* 48, 1983:5.
- Friedman, Milton, *Capitalism and freedom*, Chicago: University of Chicago Press 2009.
- Fritz, Martin, "Shipping in Sweden, 1850–1913", *Scandinavian Economic History Review* 28, 1980:2.
- Fukuyama, Francis, *Political order and political decay: from the industrial revolution to the globalization of democracy*, London: Macmillan 2014.
- Galambos, Louis, "The emerging organizational synthesis in modern American history", *Business History Review* 44, 1970:3.
- Galambos, Louis, "Technology, political economy, and professionalization: central themes of the organizational synthesis", *Business History Review* 57, 1983:4.
- Gat, Azar et al., "Which Way Is History Marching? Debating Authoritarian Revival", *Foreign Affairs* 88, 2009:4.
- Gerschenkron, Alexander, *Economic backwardness in historical perspective: a book of essays*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1962.
- Giddens, Anthony, *The consequences of modernity*, Stanford, CA: John Wiley & Sons 1990.
- Glete, Jan, *Nätverk i näringslivet: ägande och industriell omvandling i det mogna industrisamhället 1920–1990*, Stockholm: SNS 1994.
- Haapala, Pertti, *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*, Tampere: Vastapaino 1986.
- Hannikainen, Matti & Sakari Heikkinen, "The labour market, 1850–2000", Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Heikkinen, Sakari, *Paperia maailmalle. Suomen paperitehtainten yhdistys – Finnpap 1918–1996*, Helsinki: Otava 2000.
- Hemminki, Tiina, *Vauraus, luotto, luottamus. Talonpoikien lainasuhteet Pohjanlahden molemmin puolin 1796–1830*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2014.
- Henrekson, Magnus & Mikael Stenkula, "Swedish Taxation since 1862. An Introduction and Overview", Magnus Henrekson & Mikael Stenkula (eds.), *Swedish Taxation. Developments since 1862*, New York: Palgrave Macmillan 2015.
- Hjerppe, Riitta, *Suurimmat yritykset Suomen teollisuudessa 1844–1975*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1979.
- Hjerppe, Riitta, *Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos*, Helsinki: Suomen Pankki 1988.

- Hjerppe, Riitta & Jorma Ahvenainen, "Foreign Enterprises and Nationalistic Control. The Case of Finland Since the End of the Nineteenth Century", Alice Teichova, Helga Nussbaum & Maurice Lévy-Leboyer (eds.), *Multinational Enterprise in Historical Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press 1988.
- Hjerppe, Riitta & Jukka Jalava, "Economic growth and structural change. A century and a half of catching-up", Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Hutchison, Ragnhild, "An Industrious Revolution in Norway?", *Scandinavian Journal of History* 39, 2014:1.
- Inglehart, Robert & Christian Welzel, "How Development Leads to Democracy", *Foreign Affairs* 88, 2009:2.
- Iversen, Martin Jes & Lars Thue, "Introduction", Susanna Fellman et al. (eds.), *Creating Nordic Capitalism. The Business History of a Competitive Periphery*, New York: Palgrave Macmillan 2008.
- Johansson, Egil, *The History of Literacy in Sweden: in comparison with some other countries*, Umeå: Umeå universitet 1977.
- Karonen, Petri, *Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809*, Helsinki: WSOY 1999.
- Karvonen, Lauri, *Demokratisering*, Lund: Studentlitteratur 1997.
- Kaukiainen, Yrjö, "The transition from sail to steam in Finnish shipping, 1850–1914", *Scandinavian Economic History Review* 28, 1980:2.
- Kauppinen, Timo, *The Transformation of Labour Relations in Finland*, Helsinki: Finnish Labour Relations Association 1994.
- Kauppinen, Timo, *Suomen työmarkkinamalli*, Helsinki: WSOY 2005.
- Kettunen, Pauli, "The Nordic welfare state in Finland", *Scandinavian Journal of History* 26, 2001:3.
- Kivinen, Jussi, *Sisävesien mikrotonnisto. Pienet höyrylaivat Suomen ja erityisesti Kainuun sisävesiliikenteessä 1870-luvulta 1960-luvulle*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2016.
- Kokkinen, Arto, *On Finland's Economic Growth and Convergence with Sweden and the EU15 in the 20th Century*, Helsinki: University of Helsinki 2012.
- Kranz, Olle, *Utrikeshandel, ekonomisk tillväxt och strukturförändring efter 1850*, Stockholm: Liber 1987.
- Kryger Larsen, Hans (ed.), *Convergence? Aspects on the industrialisation of Denmark, Finland and Sweden 1870–1940*, Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters 2001.
- Kuisma, Markku, "Government action, cartels, and national corporations – the development strategy of a small peripheral nation during the period of crisis and economic disintegration in Europe (Finland 1918–1938)", *Scandinavian Economic History Review* 41, 1993:3.
- Kunnas, Jan, "Human capital in Britain, 1760–2009", *Scandinavian Economic History Review* 64, 2016:3.
- Kuusi, Pekka, *60-luvun sosiaalipolitiikka*, Porvoo: W. Söderström 1961.
- Kuusterä, Antti & Juha Tarkka, *Suomen Pankki 200 vuotta. Keisarin vallasta keskuspankiksi I*, Helsinki: Otava 2011.

- Lamberg, Juha-Antti, *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa. Suomen kauppasopimuspolitiikka 1920–1930-luvulla*, Helsinki: Suomen Tiedeseura 1999.
- Lamberg, Juha-Antti & Jari Ojala (toim.), *Uusi institutionaalinen taloushistoria. Johdanto tutkimukseen*, Jyväskylä: Atena 1997.
- Layton, Ian G., *The Evolution of Upper Norrland's Ports and Loading Places 1750–1976*, Umeå: Umeå universitet 1981.
- van Leeuwen, Bas & Jieeli van Leeuwen-Li, "Education since 1820", Jan Luiten van Zanden et al. (eds.), *How Was Life? Global Well-being since 1820*, Paris: OECD 2014.
- Lindert, Peter H., *Growing Public. Social Spending and Economic Growth since the Eighteenth Century, Volume 1: The story*, Cambridge: Cambridge University Press 2004.
- Lindmark, Magnus & Lars Fredrik Andersson, "An historical wealth assessment – measuring the Swedish national wealth for the nineteenth and twentieth centuries", *Scandinavian Economic History Review* 64, 2016:2.
- Lipset, Seymour Martin, "Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy", *American Political Science Review* 53, 1959:1.
- Lipset, Seymour Martin, *Political man: The social bases of politics*, New York: Doubleday & Company 1963.
- Maddison, Angus, *The World Economy: A Millennial Perspective*, Paris: OECD 2001.
- Magnusson, Lars, *An Economic History of Sweden*, London: Routledge 2000.
- Marklund, Carl, "A Swedish *Drang nach Osten*? Baltic-Nordic Pendulum Swings and Swedish Conservative Geopolitics", *Ajalooline Ajakiri* 153, 2015:3.
- Marttila, Juuso, "Social structures defined by occupation: Contemporaries' experiences of social boundaries in 20th-century ironworks in Finland and Sweden", *Scandinavian Journal of History* 39, 2014:5.
- McCloskey, Deirdre N., "The Great Enrichment: A Humanistic and Social Scientific Account", *Scandinavian Economic History Review* 64, 2016:1.
- McNeill, William, "The Rise of the West after Twenty-Five Years", *Journal of World History* 1, 1990:1.
- Moatsos, Michail et al., "Income inequality since 1820", Jan Luiten van Zanden et al. (eds.), *How Was Life? Global Well-being since 1820*, Paris: OECD 2014.
- Mokyr, Joel, "Preface: Successful Small Open Economies and the Importance of Good Institutions", Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Murmann, Johann Peter, *Knowledge and competitive advantage. The coevolution of firms, technology, and national institutions*, Cambridge: Cambridge University Press 2003.
- Myllyntaus, Timo, "Luku- ja kirjoitustaito teollistuvassa Suomessa – tilastoharhako?", *Historiallinen Aikakauskirja* 89, 1991:2.
- Myllyntaus, Timo, "The Transfer of Electrical Technology to Finland, 1870–1930", *Technology and Culture* 32, 1991:2.
- North, Douglass C., "Location theory and regional economic growth", *The Journal of Political Economy* 63, 1955:3.
- North, Douglass C., *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge: Cambridge University Press 1990.

- North, Douglass C. & Robert P. Thomas, *The rise of the western world. A new economic history*, Cambridge: Cambridge University Press 1973.
- North, Douglass C., John J. Wallis & Barry R. Weingast, *Violence and social orders. A conceptual framework for interpreting recorded human history*, Cambridge: Cambridge University Press 2009.
- Northrup, David, "Globalization and the Great Convergence. Rethinking World History in the Long Term", *Journal of World History* 16, 2005:3.
- Nummela, Ilkka, "Income inequality during the 19th Century", Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Nummela, Ilkka & Antti Penttinen, "Antropometrinen sovellus kutsuntakäytännön ja asevelvollisten fyysisiin ominaisuuksiin 1800-luvun lopun Suomessa", Jukka Jalava, Jari Eloranta & Jari Ojala (toim.), *Muutoksen merkit. Kvantitatiivisia perspektiivejä Suomen taloushistoriaan*, Helsinki: Tilastokeskus 2007.
- O'Brien, Patrick, "Historiographical Traditions and Modern Imperatives for the Restoration of Global History", *Journal of Global History* 1, 2006:1.
- Ogilvie, Sheilagh, Markus Küpker & Janine Maegraith, "Household Debt in Early Modern Germany: Evidence from Personal Inventories", *The Journal of Economic History* 72, 2012:1.
- Ojala, Jari, Pirta Frigren & Jari Eloranta, "Lönade det sig att gå till sjöss? Arbetarnas löner till sjöss och på land i 1800-talets Sverige och Finland", *Historisk Tidskrift* 134, 2014:3.
- Ojala, Jari & Petri Karonen, "Business: rooted in social capital over the centuries", Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Ojala, Jari & Juha-Antti Lamberg, "The Challengers: Kymmene, United Paper Mills, and Metsäliitto", Juha-Antti Lamberg et al. (eds.), *The Evolution of Competitive Strategies in Global Forestry Industries: Comparative Perspectives*, Dordrecht: Springer 2006.
- Ojala, Jari et al., "Hyvä paha sosiaalinen pääoma", Pertti Jokivuori, Raija Latva-Karjanmaa & Arja Ropo (toim.), *Työelämän taitekohtia*, Helsinki: Työministeriö 2006.
- Ojala, Jari & Ilkka Nummela, "Feeding Economic Growth: Agriculture", Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (eds.), *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.
- Ojala, Jari & Jaakko Pehkonen, "Ammattiryhmittäiset palkat, palkkahajonta ja teknologiamuutokset: havaintoja kolmelta vuosisadalta", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 109, 2013:2.
- Ojala, Jari, Jaakko Pehkonen & Jari Eloranta, "Desertions in nineteenth-century shipping: modelling quit behaviour", *European Review of Economic History* 17, 2013:1.
- Olson, Mancur, *The logic of collective action*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1965.
- Osinsky, Pavel & Eloranta, Jari, "Longitudinal comparative historical analysis: challenges and possibilities", Yasushi Tanaka et al. (eds.), *Comparing post war Japanese and Finnish economies and societies*, London: Routledge 2015.

- Piketty, Thomas, *Capital in the Twenty-First Century*, Cambridge, MA: Harvard University Press 2014.
- Pomeranz, Kenneth, *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*, Princeton: Princeton University Press 2000.
- Porter, Michael E., *Competitive advantage of nations: creating and sustaining superior performance*, New York: Simon and Schuster 1990.
- Przeworski, Adam, *Capitalism and social democracy*, Cambridge, MA: Cambridge University Press 1985.
- Przeworski, Adam, *Democracy and the market. Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge, MA: Cambridge University Press 1991.
- Przeworski, Adam, "Democracy and Economic Development", Edward D. Mansfield & Richard Sisson (eds.), *The Evolution of Political Knowledge*, Columbus: Ohio State University Press 2004.
- Przeworski, Adam & Fernando Limongi, "Political regimes and economic growth", *The Journal of Economic Perspectives* 7, 1993:3.
- Reis, Jaime, "How poor was the European periphery before 1850? The Mediterranean vs Scandinavia", Sevket Pamuk & Jeffrey G. Williamson (eds.), *The Mediterranean Response to Globalization Before 1950*, London: Routledge 2000.
- RICardo (Research on International Commerce), databas för världshandeln ca 1800–1938, <http://ricardo.medialab.sciences-po.fr> (hämtad 8.11.2016).
- Rothstein, Bo, "Corporatism and Reformism. The Social Democratic Institutionalization of Class Conflict", *Acta Sociologica* 30, 1987:3–4.
- Rothstein, Bo, "State structure and variations in corporatism. The Swedish Case", *Scandinavian Political Studies* 14, 1991:2.
- Rothstein, Bo, "Explaining Swedish corporatism. The formative moment", *Scandinavian Political Studies* 15, 1992:3.
- Rothstein, Bo, *The Social Democratic State: The Swedish Model and the Bureaucratic Problem of Social Reforms*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 1996.
- Rönnbäck, Klas, "An Early Modern Consumer Revolution in the Baltic?", *Scandinavian Journal of History* 35, 2010:2.
- Salmon, Patrick, *Scandinavia and the Great Powers 1890–1940*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Sanders, Andreas Dugstad, Pål Thonstad Sandvik & Espen Storli, "Dealing with globalisation. The Nordic countries and inward FDI, 1900–1939", *Business History* 58, 2016:8.
- Schumpeter, Joseph A., *Capitalism, socialism and democracy*, New York: Harper & Brothers 1942.
- Schön, Lennart, *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*, Stockholm: SNS förlag 2000.
- Schön, Lennart, *Maailman taloushistoria. Teollinen aika*, Tampere: Vastapaino 2015.
- Singh, Jitendra V., David J. Tucker & Robert J. House, "Organizational legitimacy and the liability of newness", *Administrative Science Quarterly* 31, 1986:2.
- Sjögren, Hans, "Welfare capitalism. The Swedish economy, 1850–2005", Susanna Fellman et al. (eds.), *Creating Nordic Capitalism. The Business History of a Competitive Periphery*, New York: Palgrave Macmillan 2008.

- Skippari, Mika, *Evolutionary patterns in corporate political activity. Insights from a historical single case study*, Tampere: Tampere University of Technology 2005.
- Stenkula, Mikael, "Taxation of Goods and Services in Sweden (1862–2013)", Magnus Henrekson & Mikael Stenkula (eds.), *Swedish Taxation. Developments since 1862*, New York: Palgrave Macmillan 2015.
- Stenlås, Niklas, *Den inre kretsen: den svenska ekonomiska elitens inflytande över partipolitik och opinionsbildning 1940–1949*, Uppsala: Arkiv förlag 1998.
- Swenson, Peter, *Capitalists against markets. The making of labor markets and welfare states in the United States and Sweden*, Oxford: Oxford University Press 2002.
- Söderpalm, Sven Anders, *Storföretagarna och det demokratiska genombrottet*, Lund: Gleerups 1969.
- Teece, David J., "Explicating dynamic capabilities: the nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance", *Strategic Management Journal* 28, 2007:13.
- Thompson, Edward P., *The Making of the English Working Class*, New York: Victor Gollancz Ltd 1963.
- Tilly, Charles, *Coercion, Capital and European States AD 990–1992*, Oxford: Blackwell 1990.
- Turunen, Riina, *Konkurssi 1800-luvun suomalaisissa kaupungeissa*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2017.
- Uljas, Päivi, *Hyvinvointivaltion läpimurto*, Helsinki: Helsingin yliopisto 2002.
- Uotila, Merja, *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä. Prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810–1840*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2014.
- Waldenström, Daniel, "The national wealth of Sweden, 1810–2014", *Scandinavian Economic History Review* 64, 2016:1.
- Weingast, Barry R., "Economic role of political institutions", *Journal of Law, Economics, and Organization* 11, 1995:1.
- Weingast, Barry R., "Exposing the neoclassical fallacy: McCloskey on ideas and the great enrichment", *Scandinavian Economic History Review* 64, 2016:3.
- Whitley, Richard (ed.), *European business systems. Firms and markets in their national contexts*, London: Sage 1992.
- Williamson, Jeffrey G., "Globalization, Convergence, and History", *The Journal of Economic History* 56, 1996:2.
- Williamson, Jeffrey G. & Kevin O'Rourke, *Globalization and History. The Evolution of a Nineteenth Century Atlantic Economy*, Cambridge: MIT Press 1999.
- Voutilainen, Miikka, *Poverty, Inequality and the Finnish 1860s Famine*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2016.
- de Vries, Jan, "The Industrial Revolution and the Industrious Revolution", *The Journal of Economic History* 54, 1994:2.
- de Vries, Jan, *The Industrious Revolution. Consumer Behavior and the Household Economy, 1650 to the Present*, Cambridge: Cambridge University Press 2008.
- Väyrynen, Raimo, *Globalisaatio ja Suomen poliittinen järjestelmä*, Helsinki: Sitra 1999.
- van Zanden, Jan Luiten et al. (eds.), *How Was Life? Global Well-being since 1820*, Paris: OECD 2014.